

Sancto, et nullam aque, dicens (v. 6): *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est.* — Hæc Durandus, in forma.

II. Argumenta Scoti. — Contra eandem conclusionem arguit Scotus (dist. 4, q. 5), probando quod nulla virtus supernaturalis sit in sacramento.

Primo sic: Quia, si illa virtus supernaturalis, est in sacramento: aut est ibi indivisibiliter; aut divisibiliter (id est: tota in toto et in qualibet parte; aut tota in toto, et pars in parte). Non primo modo: quia inter omnes formas perficientes materiam corporealem, sola intellectiva ponitur talis. Nec secundo modo: quia tunc extenderetur per accidens in subiecto; quod est contra rationem virtutis spiritualis.

Secundo. Quia in sacramentis requiruntur multa verba. Vel ergo in qualibet syllaba esset eadem virtus omnino; vel in alia et alia syllaba esset alia et alia virtus. Si primo modo, tunc oportet dicere quod idem accidens migraret, et remaneret postquam subiectum desinit. Si secundo modo, sequitur quod sacramentum consistens in tota oratione, non haberet aliquam virtutem unam. Et si dicas quod habet aliquam virtutem aggregatam ex multis virtutibus partium, — hoc non valet. Quia non esset dare quæ istarum esset principium causandi illum effectum spirituale in anima. Nec videtur probabile quod sacramentum unum formaliter, cum huius formalis ratio sit ex ratione virtutis supernaturalis (z), habeat tot virtutes supernaturales aggregatas.

Tertio. Quæro: quando ista virtus supernaturalis causatur in isto sensibili pertinente ad sacramentum? Aut enim ante applicationem ejus ad actum, sive usum; aut in ipsa applicatione. Si ante, igitur ejus causatio (z) est pure miraculosa: quia est per actum divinum, et non per aliquam pactionem perpetuam cum Ecclesia; nam non sequitur ad aliquid propter quod possit dici quasi consequens naturaliter, sine miraculo, sicut est de animatione hominis. Si vero causetur in applicatione ad usum, sequitur inconveniens. Nullum enim instrumentum ideo est formaliter aptum ad usum quia aliquis utitur eo ut instrumento. Patet inductione, et ratione: nam idoneitas instrumenti præcedit naturaliter usum instrumenti, ut instrumentum est. Igitur non quia immergo puerum, sive utor aliquo sensibili ad actum sacramenti, ideo recipit illam virtutem spirituale. Non est ergo dare quando recipiat.

Quarto. Quia hic ponitur pluralitas sine necessitate. Non enim patet necessitas talis virtutis, quæ fingitur in sacramento. Neque secundum rationem naturalem; manifestum est. Neque secundum fidem: quia, sicut, sequendo rationem naturalem, non sunt

ponenda plura, nisi quæ ratio naturalis concludit, ita, sequendo fidem, non sunt plura ponenda quam veritas fidei requirat; veritas autem fidei non requirit ponere talem virtutem supernaturalem in aqua, vel in verbis; nec aliqua ratio cogit ad huiusmodi pluralitatem, præsertim quia, si poneretur talis virtus, ipsa non causaretur (x) regulariter nisi ex pactione divina cum Ecclesia. Et ita, sine tot superfluis, in aqua et anima intermediis, potest salvari quod pactio divina sit immediata causa respectu effectus conferendi recipienti sacramenta.

Quinto. Quia exempla quæ adducuntur de virtute recepta in instrumento, non concludunt.

Non quidem illud exemplum de sensibili sermone: nam accipit manifeste falsum. Nam sermo audibilis non habet formaliter in se aliquam intentionem animæ. Quod probatur: quia sermo non impositus ad significandum, nullam talem formam habet in se (patet omnibus); per impositionem autem non recipit aliquam absolutam formam, nec relationem, nisi forte rationis. — Hoc (z) etiam probatur aliter: quia, eodem existente agente principali, et instrumento sufficiente, sequitur eadem actio; sed, si latinus proferat verba latina græco, idem est agens principale et instrumentum, quod esset si loqueretur alicui latino, et tamen effectus non sequitur, quia nullus conceptus causatur in græco audiente; igitur sermo non erat instrumentum ex se sufficiens ad causandum animæ conceptum in audiente. Fallit ergo exemplum pro tanto, quia sermo audibilis est signum remotum respectu conceptus: ita quod, facta immutatione sensus ab ipso sermone, et ulterius, intellecta natura ejus (y), inquantum talis natura est, intellectus cognoscens ipsum esse impositum ad significandum talem naturam; ex collatione ejus ad illud aliud, intelligit illud aliud; non ita quod sermo per aliquam formam causet conceptum de aliqua re; sed ejus conceptus est prævijs ad conceptum de re, qui (z) causatur per propriam speciem rei, vel phantasmā in anima. Quod patet: quia quantumcumque sermo proferretur, si audiens non haberet in se speciem rei prolata, non causaretur in eo conceptus de illa re. Unde per voces non intelligimus res, nisi quarum species habemus; sed quod eas actualiter consideremus, hoc est propter collationem signi ad signatum.

Item, exemplum de instrumento artificis non concludit. Valde enim impossibile videtur quod aliqua forma spiritualis toties causaretur in serra, quoties moveretur ab artifice, et toties desinat esse, quoties desinit actu moveri.

Item, exemplum de motu non cogit: quia, quo-

(z) *causaretur.* — *crearetur* Pr.

(z) *hoc.* — *Quinto* Pr.

(y) *intellecta natura ejus.* — *intellectus* Pr.

(z) *qui.* — *quæ* Pr.

(z) *huius formalis ratio sit ex ratione virtutis supernaturalis.* — *huiusmodi formalis ratio fit ex ratione* Pr.

(z) *causatio.* — *creatio* Pr.

cumque modo substantiæ causentur a cælo, saltem (z) motus localis cæli non potest esse formale principium producendi eas; igitur, etc.

Sexto. Quia instrumenta artificialia non sunt formaliter activa, sed tantum receptiva unius effectus prioris ordinati ad effectum ultimum. Serra enim non habet in se nisi quantitatem, figuram, et motum localem; de quibus omnibus patet quod non sunt formæ activæ. Et probatur: quia aliter mathematicus considerans quantitatem et figuram, non abstraheret a motu. Si autem ponatur quod durities sit qualitas activa, — hoc non valet: quia, si Deus, de potentia sua absoluta, aliquod quantum molle conservaret, et in eadem quantitate et figura, movendo ipsum localiter, æque divideret aliquod corpus, sicut modo instrumentum durum illud dividit; ergo durities, quæ est qualitas, non est formale principium agendi. Apparet tamen esse, pro eo quod est quedam impassibilitas (g) resistens corruptenti. Manente autem quantitate corporis et figura, non mutato alio, nec corrupto, si localiter movetur, oportet quod expellat aliud proportionatum quantitati suæ et figuræ; quod non oporteret, si ejus quantitas non maneret, sed cederet. — Probatur etiam propositum. Quia ubicunque est formalis impossibilitas inter aliqua, unum eorum non expellit aliud active, sed tantummodo formaliter; agens autem quod inducit unum effective, expellit aliud effective. Corpora autem videntur habere impossibilitatem respectu ejusdem *ubi*, sicut qualitates contrarie respectu ejusdem subjecti. Sicut igitur illud agens effective inducit calorem, ita frigus expellit; non autem effective calor expellit frigus, sed tantummodo formaliter. Ita in proposito, de expulsionem unius corporis ab *ubi* per aliud corpus. Divisio autem ligni per serram, vel securim, non est nisi quedam expulsio partium ab *ubi* ad quod movetur securis ab ipso artifice cadendo. Tenendo ergo quod instrumenta artificialia non sunt formaliter activa, sed tantum receptiva cujusdam prioris effectus ordinati ad effectum ultimum, apparet quo modo sacramentum potest dici instrumentum, licet non habeat propriam virtutem activam respectu termini, sed sic quod sit effectus prior ordinatus ad gratiam. Et si dicatur quod non est simile, quia sacramentum non suscipit illum effectum priorem, sicut securis recipit motionem; — hoc non obstat. Quia, sicut totum quod recipit effectum priorem, potest dici instrumentum; ita et quodammodo effectus ipse receptus potest dici instrumentum; vere enim potest dici quod per motum serræ lignum dividitur. Sacramentum autem, sive susceptio sacramenti, est effectus ille prior, in proposito. Igitur, etc.

(z) saltem. — Om. Pr.

(g) impassibilitas. — impossibilitas Pr.

III. Argumentum Aureoli. — Arguit Aureolus (4. *Sentent.*, dist. 26, q. 1, art. 1). Quia in sacramento matrimonii nulla est talis virtus possibilis poni. Igitur nec in aliis. Assumptum patet. Quæro enim ubi est illa virtus infusa in sacramento isto subjective? Quia: aut in conjunctione mutua; aut in verbis, vel in signis. Et patet quod in nullo istorum; quia sola copula carnalis cum verbis de futuro, quandoque causat matrimonium. Item, posito quod talis virtus sit in aliquo predictorum, quæro: quid causabit? Aut enim causat primam rem sacramenti, scilicet obligationem; et hoc non potest dici, cum illa sit relatio rationis, et respectu talium non oportet ponere virtutem activam. Nec etiam causat secundam rem sacramenti, scilicet gratiam. Igitur nihil. — Hæc ille.

ARTICULUS III.

PONUNTUR SOLUTIONES

§ 1. — AD ARGUMENTA CONTRA PRIMAM CONCLUSIONEM

Ad argumenta Durandi. Quantum ad tertium articulum, respondendum est objectionibus supradictis, cum Dei adjutorio. Et quidem, ad objecta contra primam conclusionem respondendo, prænotandum est quod illa objecta directius sunt contra diffinitionem sacramenti positam ab Hugone, quam contra diffinitionem Magistri; tamen neutram efficaciter reprobant. Unde, pro intellectu diffinitionis posite ab Hugone, dicit sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 1, q. 1, art. 1, in solutione questionis quintæ: « Diffinitio, inquit, quinta, scilicet Hugonis, eadem est cum diffinitione quam ponit Magister in littera, hoc excepto, quod addit causam significationis, quæ est divina institutio, et causam efficacie, quæ est sanctificatio. Idem enim est dictum, *materiale elementum exterius oculis suppositum, ex institutione significans*, quod *invisibilis gratiæ visibilis forma*; et *ex similitudine representans*, idem est ei quod dicitur, *ut ejus imaginem gerat*; et *ex sanctificatione invisibilem gratiam continens*, idem est ei quod dicitur, *ut causa existat*. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod illæ diffinitiones in idem redeunt; et quod argumenta contra unam, sunt contra aliam.

Cum autem primo (z) dicit arguens, quod in sacramento matrimonii nulla illarum trium conditionum reperitur, — falsum est. Tum primo, quia in illo est materiale elementum exterius oculis suppositum suo modo. De hoc sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 26, q. 2, art. 1, arguit sic, secundo loco:

(z) primo. — Om. Pr.

« Sacramentum, secundum Hugonem (*de Sacram.*, lib. 1, part. 9, cap. 2), est materiale elementum. Sed matrimonium non habet pro materia aliquod materiale elementum. Ergo non est sacramentum. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, quod sacramentum matrimonii pertinetur per actum ejus qui illo sacramento utitur, sicut penitentia; et ideo, sicut penitentia non habet aliam materiam nisi ipsos actus sensui subjectos, qui sunt loco materialis elementi, ita est de matrimonio. » — Hec ille. — Tum secundo, quia in sacramento matrimonii est significatio ex divina institutione. De hoc sanctus Thomas, in quarto, ubi supra (dist. 26, q. 2), art. 1, arguit sic, quarto loco : « Omne sacramentum novae legis efficit quod figurat. Sed matrimonium non efficit conjunctionem Christi et Ecclesiae, quam significat. Ergo matrimonium non est sacramentum. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, quod unio Christi ad Ecclesiam non est res contenta in isto sacramento, sed res significata, non contenta; et talem rem nullum sacramentum efficit. Sed habet aliam rem contentam; et significatam, quam efficit, ut dicitur. Magister autem posuit rem non contentam; quia erat hujus opinionis quod non haberet aliquam rem contentam. » — Hec ille. — Item, in solutione quinti, sic dicit : « In hoc sacramento sunt illa tria quae sunt in aliis : quia sacramentum tantum, sunt actus exteriori apparentes; sed res et sacramentum est obligatio quae innascitur viri ad mulierem ex talibus actibus; sed res ultimata contenta, est effectus hujus sacramenti; non contenta autem, est res quam Magister determinat. » — Hec ille. — Item, art. 3, in solutione primi, sic dicit : « Sicut aqua baptismi habet quod corpus tangat, et eam abluat, ex tactu carnis Christi; ita matrimonium hoc habet ex hoc quod Christus illud sua passione representavit, et non principaliter ex aliqua sanctificatione sacerdotis. » — Hec ille. — Tum tertio, quia in sacramento matrimonii est representatio ex similitudine. De hoc sanctus Thomas, ubi supra (4. *Sentent.*, dist. 26, q. 2), art. 1, arguit sic, in tertio loco : « Sacramenta habent efficaciam ex passione Christi. Sed per matrimonium non conformatur homo passioni Christi, quae fuit penalis; cum habeat delectationem adjunctam. Igitur non est sacramentum. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, quod matrimonium, quamvis non conformetur Christi passioni quantum ad penam, conformatur tamen et quantum ad charitatem, per quam pro Ecclesia sibi in penam conjugendi perit. » — Hec ille. — Item, art. 4, in solutione quinti, sic dicit : « Significatio rei contentae est de necessitate sacramenti, et ad hanc conjunctionem non pertinet carnalis communicatio, sed ad rem non contentam. » — Tum quarto, quia in sacramento matrimonii continetur

gratia per illud sacramentum, ex sanctificatione, id est, sua sancta institutione a Christo facta, vel ex sanctificatione, id est, sacre virtutis collatione data sacramento. De hoc sanctus Thomas, ubi supra (dist. 26, q. 2), art. 3, arguit sic, secundo loco : « Omne sacramentum conferens gratiam, confert eam ex materia et forma sua. Sed actus qui sunt materia in hoc sacramento, non sunt causa gratiae; quia hoc esset haeresis Pelagiana, quod actus nostri sunt causa gratiae. Verba etiam exprimentia consensum, non sunt causa gratiae, cum in eis non sit aliqua sanctificatio. Ergo in matrimonio nullo modo datur gratia. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, quod sicut aqua baptismi, vel forma verborum, non operatur immediate ad gratiam, sed ad characterem; ita actus exteriores, et verba exprimentia consensum, directe faciunt nexum quendam, qui est sacramentum matrimonii; et hujusmodi nexus, virtute divina institutionis, dispositive operatur ad gratiam. » — Hec ille. — Ex quibus, et multis aliis in praedicta questione (2) contentis, satis apparet quod in matrimonium, prout est sacramentum, concurrunt omnia illa tria quae ponit Hugo in sua definitione. Nec valet quod dicit arguens; quia in sacramento matrimonii non solum concurrunt verba exprimentia consensum, verum etiam aliqui actus exteriores, ut supra dictum est, qui sunt loco materiae. Et ulterius, essentia ipsius sacramenti matrimonii non sunt verba, sed conjunctio viri et mulieris ad aliquid unum, ut diffuse ostendit sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 27, q. 1, art. 1. Et de hoc alias (dist. 26 et seq.) dicitur latius.

Ad secundum quod obijciatur de sacramento ordinis, dicitur primo, quod in sacramento ordinis est sanctificatio. De hoc sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 24, q. 1, art. 1, in solutione tertiae quaestionculae, sic dicit : « Sacramentum (2) nihil aliud est quam quaedam sanctificatio homini exhibita cum aliquo signo visibili. Unde, cum in susceptione ordinis quaedam consecratio homini adhibeatur per visibilia signa, constat ordinem esse sacramentum. » — Hec ille. — Dicitur secundo, quod non oportet materiam hujus sacramenti praesacramentari. De hoc sanctus Thomas, ubi supra (dist. 24, q. 1, art. 1), in solutione quinta quaestionculae, sic dicit : « Materia in sacramentis exteriori adhibita, significat virtutem in sacramentis agentem extrinsecus omnino advenire. Unde, cum effectus proprius hujus sacramenti, scilicet character, non percipitur ex aliqua operatione ipsius qui ad hoc sacramentum accedit, sicut erat in penitentia, sed omnino extrinsecus adveniat, competit ei materiam habere; tamen diversimode ab aliis sacramentis

que materiam habent : in hoc quod illud quod in sacramento confertur, in aliis sacramentis derivatur tantum a Deo, non a ministro qui sacramentum dat ; sed illud quod in hoc sacramento traditur, scilicet spiritalis potestas, derivatur etiam ab eo qui sacramentum dat (z), sicut potestas imperfecta a perfecta. Et ideo efficacia aliorum sacramentorum principaliter consistit in materia, que virtutem divinam et significat et continet ex sanctificatione per ministrum exhibita ; sed efficacia hujus sacramenti principaliter residet penes eum qui sacramentum dispensat. Materia autem adhibetur magis ad determinandum potestatem que traditur particulariter ab habente eam complete, quam ad potestatem causandum. Quod patet ex hoc quod materia competit usui potestatis. » — Hæc ille. — Item, ibidem, arguit sic, secundo loco : « In isto sacramento confertur gratia plenitudo, sicut in confirmatione. Sed materia confirmationis præexigit sanctificationem. Cum ergo ea que videntur esse materialia in hoc sacramento, non sint præsanctificata, videtur quod non sint materia sacramenti. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, quod materiam in aliis sacramentis oportet sanctificari, propter virtutem quam continet ; sed non est ita in proposito. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod in hoc sacramento aliter se habet sanctificatio quoad subjectum vel quoad materiam sacramenti, quam in aliis ; nec oportet quod univocè dicatur materia in omnibus sacramentis, sed analogice.

Ad tertium dicitur quod tertia conditio posita in definitione sacramenti a Magistro, vel Hugone, nullam patitur calumniam apud recte intelligentes, sicut post videbitur. De definitione autem Augustini, dicit sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 1, q. 1, art. 1, in solutione quartæ questionis. « Diffinitio, inquit, illa Augustini (si tamen in verbis illis sacramentum definire intendit) datur de sacramento quantum ad id quod est principale in ratione ipsius, scilicet causare sanctitatem. Et quia sacramenta non sunt primæ causæ sanctitatis, sed quasi causæ secundariæ et instrumentales, ideo diffiniuntur sacramenta ut sanctificationis instrumenta. Actio autem non attribuitur instrumento, sed principali agenti, cuius virtute instrumenta ad opus applicantur, prout sunt mota ab ipso. Et ideo instrumenta non dicuntur esse sanctificantia, sed quod in eis divina virtus occulta existens sanctificat. » — Hæc ille. — Item, ibidem, in solutione tertiæ, sic dicit : « In sacramentis Deus operatur salutem, sicut in instrumentis, quibus mediantibus, salus causatur. » Item, in solutione primæ, sic dicit : « Sacramentum est causa et signum. Est quidem causa instrumentalis. Et ideo virtus agentis principalis occulte in

ipso operatur, sicut virtus artificis in serra. Sed in quantum est signum, est ad manifestandum hujusmodi occultationem, etc. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod verba Augustini ostendunt aliquam causalitatem salutis humanæ esse in sacramentis.

§ 2. — AD ARGUMENTA CONTRA SECUNDAM CONCLUSIONEM

Ad argumenta Durandi. — Ad objecta contra secundam conclusionem, dicitur.

Ad primum (z), quod solutio ibidem data, est sufficiens. Et illam ponit beatus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 1, q. 1, art. 3, in solutione quinti, ubi sic dicit : « Matrimonium secundum quod est in officium, et penitentia secundum quod est virtus, non habent (z) aliquam formam verborum (?). Sed secundum quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, utrumque habet aliqua verba : sicut in matrimonio sunt verba (z) exprimentia consensum, et iterum benedictiones ab Ecclesia institute ; in penitentia autem est absolutio sacerdotis verbotenus facta. » — Hæc ille.

Tunc, ad improbationem hujus responsionis, dicitur primo, quod verba benedictionis sacerdotalis non sunt de essentia sacramenti matrimonii, tanquam forma vel materia. De hoc sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 26, q. 2, art. 1, in solutione primi, sic dicit : « Verba quibus consensus matrimonialis exprimitur, sunt forma hujus sacramenti ; non autem benedictio sacerdotalis, que est quoddam sacramentale. » — Hæc ille. — Dicitur secundo, quod in sacramento matrimonii oportet concurrere verba, vel aliquid verbis æquipollens. De hoc sanctus Thomas, ubi supra (4. *Sentent.*), dist. 27, q. 1, art. 2, q. 2, ubi arguit sic, secundo loco : « Matrimonium potest esse inter aliquos qui suum consensum sibi mutuo verbis exprimere non possunt ; quia vel sunt muti, vel diversarum linguarum. Ergo expressio consensus per verba non requiritur ad matrimonium. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum est, inquit, quod, quamvis tales non possint vota sua mutuo sibi verbis exprimere, possunt tamen exprimere nutibus ; et tales nutus pro verbis habentur. » — Hæc ille. — Item, tertio loco, arguit sic : « Si omittatur illud quod est de necessitate sacramenti, quæcumque ex causa, non est sacramentum. Sed in aliquo casu est matrimonium sine expressione verborum ; sicut quando puella tacet præ verecundia, parentibus eam viro tradentibus. Ergo expressio verborum non est de necessitate matrimonii. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, est, quod, sicut

(z) Ad primum. — Quo. Pr.

(?) habet. — habet Pr.

(z) sicut in matrimonio sunt. — Ad. Pr.

(?) a verbo sunt ut que ad verba. — Quo. Pr.

(z) A verbis sed illud usque ad sacramentum dat, quo. Pr.

dicat Hugo de Sancto Victore (*de Sacram.*, lib. 2, part. 11, cap. 4), eos qui conjunguntur, sic oportet consentire, ut invicem se spontanee recipiant; quod judicatur fieri, si in desponsatione non contradicant. Unde verba parentum, in illo casu, computantur ac si essent verba puellae: sunt enim signum sufficiens quod sunt ejus, ex quo non contradicit. » — Haec ille.

Ad secundum dicitur quod tam in sacramento poenitentiae quam matrimonii, sunt res et verba, licet differenter ab aliis sacramentis. De hoc supra dictum est (§ prec., et ad 1um huj. §). Nam sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 26, q. 2, art. 1, in solutione primi, sic dicit: « Verba quibus consensus matrimonialis exprimitur, sunt forma hujus sacramenti; non autem benedictio sacerdotis, quae est quoddam sacramentale. » — Haec ille. — Item, in solutione secundi, sic dicit: « Sacramentum matrimonii perficitur per actum ejus qui sacramento illo utitur, sicut poenitentia; et ideo, sicut poenitentia non habet aliam materiam nisi ipsos actus sensui subjectos, qui sunt loco materialis elementi, ita est de matrimonio. » — Haec ille. — Ex quibus patet quod in sacramento matrimonii sunt verba et res. Verba quidem sunt illa quae exprimentur consensum matrimonialem; res autem dicuntur quicumque alii actus cum verbis concurrentes. De hoc beatus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 14, q. 1, art. 1, q^{ba} 1, in solutione primi, sic dicit: « Sicut in corporalibus medicinis quaedam sunt quae consistunt in sola passione vel receptione curati, ut sectio vulneris, vel appositio emplastri, quaedam vero quae consistunt in actu laborantis, sicut discursiones et hujusmodi; ita etiam in sacramentis, quaedam non requirunt actum ejus qui sanctificatur, quantum ad substantiam sacramenti, nisi per accidens, sicut removens prohibens, ut patet in baptismo et confirmatione et hujusmodi; quaedam autem requirunt essentialiter et per se actum ejus qui sacramentum recipit, ad essentiam sacramenti, sicut patet in poenitentia et matrimonio. In illis ergo sacramentis quae sine actu nostro complentur, est materia quae significat et causaliter exterior, quasi medicina appositae. In illis autem sacramentis quae actum nostrum requirunt, non est talis materia; sed ipsi actus apparentes, hoc idem faciunt quod materia in aliis sacramentis. Verum in diffinitione sacramenti oportet quod materiale elementum accipiat communiter pro omni sensibili, sive sit materia aliqua corporalis, sive sit actus aliquis sensibilis. » — Haec ille. — Item, in solutione secundi, sic dicit: « In hoc sacramento sunt aliqua res, scilicet ipsi actus exteriores, et aliqua verba, scilicet sacerdotis absolventis, quae sunt forma hujus sacramenti, quibus exprimitur absolutionis actus. » — Haec ille. — Simile dicit in 3 p., q. 84, art. 1, in solutione primi argumenti.

Cum autem dicit arguens, quod, cum dicitur ad

sacramenta pertinere res et verba, hoc intelligendum est sic, quod talia sint duo separata, etc.; — dicitur quod res et verba ejusdem sacramenti sunt duo separata, hoc est, numeraliter vel specifico distincta. Non tamen oportet ea distingui genere, sic quod res sacramenti nullo modo sit verbum; potissime in istis duobus sacramentis, in quibus res vel materia sacramenti non univoce dicitur cum rebus aliorum sacramentorum. De hoc Petrus de Palude, quarta questione hujus distinctionis, sic inquit: « Sicut in illis sacramentis ubi est res distincta evidenter, non est ipsa ibi univoce (quia in aliquibus est sanctificata, ut in confirmatione, et etiam in unctione extrema; in aliquibus non sanctificata, ut in baptismo, ordine, Eucharistia), sic nec in aliis oportet quod sit univoce: quia in poenitentia pro materia est actus suscipientis, non aliquid a ministrante exhibitum; in matrimonio autem idem est materia in qua et ex qua, scilicet personae contrahentes, vel suscipientes; nisi quis dicat consensum unius esse materiale respectu alterius, quia ultimus est quasi forma complens, ut in numeris ultima unitas. Secundo, sciendum quod, licet in sacramentis veteris legis sint res solae, et non verba (in quo deficiunt a sacramentis novae legis), tamen, sicut res non est univoce in omnibus sacramentis novae legis, similiter nec verba sunt ibi univoce: quia in quibusdam requiruntur verba ut verba, quia sunt pro forma, quia sine eis nihil actum est, ut in baptismo, confirmatione, ordine, Eucharistia, extrema unctione, et etiam in poenitentia, quoad absolutionem, quae est forma (nam confessio scripto vel nutu fieri potest, sicut et per interpretem); in matrimonio autem requiruntur verba solum ut significativa. Unde, si loco verborum sint nutus, vel signa, vel epistolae, sufficit, non solum in nutis aut verecundis, sed etiam in aliis; quia ex quo consensus est principalis causa, sufficit qualiscunque expressio. Utrum autem nutus consensus cum carnali copula, sine alio signo, sufficiat? Videtur quod non: quia debet exprimi per signa ordinata ad expressionem consensus, sive precedentia, ut in sponsalibus de futuro, carnali copula subsequente affectu matrimoniali, vel subsequenda; quod non est hic. Ad hoc enim datus est nobis sermo, ut presto fiant nutus voluntatis indicia. » — Haec Petrus; et bene, praeter hoc quod ponit materiam et rem sacramenti matrimonii esse personas contrahentes; hoc enim non concordat dictis sancti Thomae praedictis, ut de se patet. Potest etiam dici quod, cum quis loquitur, vel profert verbum, ipsa prolatio verbi realiter distinguitur a verbo, sicut actio a suo termino; ideo unum horum potest dici res, aliud verbum; et sic est ibi res et verbum. Ulterius, in tali contractu matrimonii non solum sunt verba, immo, praeter illa, concurrunt ibi, de necessitate sacramenti, multi alii actus, puta sensationes et perceptiones verbo-

rum, et signa mutuae complacentiæ, et similia; et sic semper est aliqua res distincta a verbo. In ipsis etiam verbis una pars est formalis respectu aliarum, et aliæ sunt materiales respectu illius, ut postea dicitur.

§ 3. — AD ARGUMENTA CONTRA TERTIAM CONCLUSIONEM

I. Ad argumenta Durandi. — Ad argumenta Durandi contra tertiam conclusionem nunc dicendum est. Et quidem

Ad primum dicitur, negando antecedens. Nunquam enim gratia gratum faciens data fuit sine dispositione, vel ornatu prævio. De hoc sanctus Thomas, 1^a 2^a, q. 112, art. 2, sic dicit: « Gratia dupliciter dicitur: quandoque quidem ipsum habituale Dei donum; quandoque autem ipsum auxilium Dei moventis animam ad bonum. Primo ergo modo accipiendo gratiam, præexigitur ad gratiam aliqua animæ preparatio; quia nulla forma potest esse, nisi in materia disposita, etc. » Item, ibidem, in solutione tertii, sic dicit: « Agens infinite virtutis non exigit materiam, vel dispositionem materiae, quasi præsuppositam ex alterius causæ actione; sed tamen oportet quod secundum conditionem rei causandæ in ipsa re causet et materiam et dispositionem debitam ad formam. Et similiter, ad hoc quod Deus infundat gratiam animæ, nulla preparatio exigitur, quam ipse non causet. » — Hæc ille. — Item, de Veritate, q. 24, art. 15, sic dicit: « Quidam dicunt quod homo non potest se preparare ad gratiam habendam, nisi per aliquam gratiam gratis datam. Quod quidem non videtur esse verum, si per gratiam gratis datam intelligant aliquod abituale gratiæ donum, duplici ratione. Primo quidem, quia propter hoc proponitur preparatio ad gratiam esse necessaria, ut ostendatur aliqualis ratio ex parte nostra (x), ex qua quibusdam detur gratia gratum faciens, quibusdam autem non. Si autem nec ipsa preparatio gratiæ sine aliqua abituale gratiæ esset (y) potest: aut ista gratia datur omnibus; aut non. Si omnibus datur, non videtur aliud esse quam aliquod naturale donum: nam in nullo inveniuntur omnes homines convenire, nisi in aliquo naturali; ipsa autem naturalia, gratiæ dici possunt, in quantum nullis precedentibus meritis homini a Deo dantur. Si autem non omnibus datur, oportet iterum ad preparationem redire, et eadem ratione, aliam gratiam ponere; et sic in infinitum. Et ita melius est ut stet in primo. Secundo, quia preparare se ad gratiam, alio modo dicitur *facere quod in se est*; sicut est consuetum dici, quod si homo facit quod in

se est, Deus dat ei gratiam. Hoc autem dicitur in aliquo esse, quod est in potestate ejus. Unde, si homo per liberum arbitrium non potest se ad gratiam preparare, *facere quod in se est* non erit se preparare ad gratiam. — Si autem per gratiam gratis datam intelligant divinam providentiam, qua misericorditer homo ad bonum dirigitur, sic est verum quod homo sine gratia non potest se preparare ad habendum gratiam gratum facientem. Quod quidem patet duplici ratione. Primo quidem, quia impossibile est hominem incipere aliquid velle de novo, nisi sit aliquid quod ipsum moveat; sicut patet per Philosophum, 8. *Physicorum* (l. c. 20), dicentem quod motus animalium post quietem necesse est præcedere alios motus, quibus anima excitatur ad agendum. Et sic, cum homo incipit se ad gratiam preparare, de novo convertendo voluntatem suam ad Deum, oportet quod ad hoc inducatur aliquibus exterioribus occasionibus, ut puta exteriori admonitione, aut aliquo huiusmodi; aut aliquo interiori instinctu, secundum quod Deus in mentibus hominum operatur; vel etiam utroque modo. Hæc autem omnia ex divina misericordia homini providentur. Et sic ex divina misericordia contingit quod homo se ad gratiam preparet. Secundo, quia non qualiscunque motus voluntatis est sufficiens preparatio ad gratiam, sicut nec qualiscunque dolor sufficit ad peccati remissionem; sed oportet esse aliquem determinatum modum. Qui quidem homini notus esse non potest, cum etiam ipsum donum gratiæ cognitionem hominis excedat: non enim potest sciri modus preparationis ad formam, nisi forma ipsa cognoscatur. Quandocunque autem ad aliquid faciendum requiritur aliquis certus modus ignotus operanti, operans indiget gubernante et dirigente. Unde patet quod liberum arbitrium non potest se ad gratiam preparare, nisi ad hoc divinitus dirigatur. Et propter has duas rationes, duplici modo loquendi in Scripturis (z) Deus exoratur, ut hanc preparationem gratiæ in nobis operetur. Uno modo, petendo quod nos convertat, quasi ab eo in quo eramus, ad se vertat; et hoc propter primam rationem, cum dicitur (Psalm. 84, v. 5): *Convertite nos Deus salutaris noster*. Secundo, petendo quod nos dirigat, ut cum dicitur (Psalm. 24, v. 5): *Dirige me in veritate tua*; et hoc propter secundam rationem. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod ponere in anima dispositionem, aut preparationem, aut ornatum prævium ad gratiam, non est fictio, sed pura veritas, consona rationi et dictis Sacre Scripture.

De hoc Petrus de Palude, prima questione hujus distinctionis, sic dicit: « Sacramenta attingunt ad producendum dispositionem ad gratiam, quæ est character, vel ornatu, et, pari ratione, ad gratiam

(x) nostra. — materia. Pr.

(y) non. — Ad. Pr.

(z) in Scripturis. — Om. Pr.

sacramentalem (si differat (x) ab alia gratia), propter tria. *Primo*. Quia sicut per quæ quis peccat, per hæc et torquetur; sic, quia homo peccat per sensibilia, et per sensibilia torquetur in inferno; ita et per sensibilia humilietur, ut per illa justificetur poenitens in mundo. Sed sensibilia fuerunt causa peccati, non solum *sine qua non*, sed *instrumentalis*: quia vidit mulier quod esset pulchrum visu, et suave, etc. (Genes. 3, v. 6); ita quod fructus visus movit sensum, et per illum intellectum, et cum hoc appetitum, qui est movens motum ab appetibili, licet in virtute intellectus agentis; ut dicitur, 3. de Anima (l. c. 49 et 50). Ergo, et in justificatione, ipsa sensibilia se habent active, licet in virtute Dei. *Secundo*. Quia non fuit alius modus reparationis nostræ miserie (6) conveniens, quam ille quo Deus utitur ad justificationem nostram. Sed homo aptus (7) natus est, mediantibus sensibus, ab ipsis sensibilibus acquirere perfectionem: ita ut ab illis perficiatur scientia et virtutibus, mediante corpore conjuncto, active, sed non principaliter, sed in virtute intellectus agentis. Ergo sic debet acquirere perfectiones supernaturales, ut per sensibilia ad illas disponatur. Unde et fides, quæ est virtus theologica, infusa est ex auditu, in quantum audiendo homo disponitur ut ei fides infundatur; ad quam dispositionem illa sensatio agit; quamvis illa sit actus liberi arbitrii, non ista quæ est in sacramentis, sed sit habitus quidam. *Tertio*. Quia, cum gratia non detur, secundum legem communem, nisi disposito, oportet quod recepturus gratiam vel disponat se per liberum arbitrium, vel disponatur ab alio. Sed parvulus non disponit se. Ergo oportet eum disponi sacramento. Item, in sacramentis novæ legis, in quibus (8) datur gratia, nisi homo ponat obicem, non per se requiritur quod homo se disponat, sed solum quod non se opponat; igitur per ipsum sacramentum disponitur; et sic est probabile, in omni sacramento novæ legis, quod justificat ex opere operato, quod conferat dispositionem ad gratiam. In sacramentis autem veteris legis, non solum promittebatur gratia, sed dabatur illis a Deo; sed requirebatur dispositio, quam sacramenta non faciebant (nisi circumcisio), sed ipsemet suscipiens; unde justificabant ex opere operante, non ex opere (a) operato. Cum igitur istaificent ex opere operato; sicut illa ex opere operante, sicut opus operans ibi causabat formaliter dispositionem, ita hic opus operatum: ut sicut homo ibi suscipiens sacramentum, disponebat se ad gratiam; sic nunc ipsa susceptio sacramenti, vel sacramentum susceptum, ipsum

disponat. Est tamen differentia inter hanc dispositionem et illam, sicut inter actum et habitum, quantum ad hoc quod illa transit, hæc autem manet, et ista inclinat ad illam sicut habitus ad actum; unde et sine actu ita potest esse dispositio in illo qui non habet usum liberi arbitrii, sicut est in illo qui habet. Ista est dispositio per se, alia per accidens, ad removendum prohibens. Nec habitus iste causatur ex actibus ad quos disponit, sicut nec habitus infusus. » — Hæc ille, cum multis aliis bene facientibus ad propositum. — Ex quibus apparet quod nec sanctificatis in utero, nec justificatis ante baptismi susceptionem, nec contritis ante sacramentalem absolutionem, confertur gratia, nisi prius natura sint dispositi ad gratiæ susceptionem, aliqua dispositione actuali vel habituali; et quod hoc non est fictio. Patet etiam quod talis dispositio vel ornatus sit a Deo (x); cum sit dispositio ad gratiam, quæ est forma deifica, ad cuius susceptionem immediata naturalia non sufficiunt.

Ad secundum respondet Petrus de Palude, ubi supra (dist. 1, q. 1), qui tale argumentum recitat: « Corpus non agit in illud quod non tangit. Sed verum matrimonium contrahitur inter absentes, et per nuntios, vel per epistolam; ubi non potest esse contactus. Ergo saltem sacramentum matrimonii tunc nihil causat in contrahentibus. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum, inquit, quod in baptismo, confirmatione, et unctione, et ordine, nisi esset contactus verus, non esset sacramentum. In matrimonio autem, nisi esset auditus verborum, vel visus nutuum (6), non esset mutua intellectio, nec mutui consensus; et per consequens, nihil esset actum. Nec in poenitentia, secundum quosdam, nisi esset auditus absolutionis. In Eucharistia posset dici similiter, quod, nisi esset sonus, qui perveniret ad quamlibet hostiam, non consecraretur. Nec obstat si sint multe hostiæ, una super aliam: quia quæcumque in aere contingunt se, medius est aer, per quem facillime sonus diffunditur spiritualiter. Sed quia surdus potest absolvi, et matrimonium contrahere, et similiter cæcus, ideo aliter et melius dicendum est, quod, licet naturaliter quod non tangit non agat, tamen supernaturaliter, et in virtute Dei, quæ contulit spiritibus per naturam agere sine tactu molis, potest hoc dari (7) corporibus per gratiam. Posset etiam Deus conservare lumen solis in luna, etiam annihilato lumine medio; et nihilominus esset illud lumen a sole, et non esset per medium; et sic immediate ageret, quod immediate non tangeret; quamvis dubium sit utrum tunc conservaretur a sole. Sed sicut Deus potest agere sine omni medio, sic potest

(x) si differat. — sic differat Pr.

(6) miserie. — Om. Pr.

(7) aptus. — Om. Pr.

(8) quibus. — quibusdam Pr.

(a) opere. — Om. Pr.

(x) sit a Deo. — fuerit ab aliquo Pr.

(6) nutuum. — nutuum Pr.

(7) dari. — deduci Pr.

agere mediate, uno medio subtracto (x). Sicut ergo (6) potest lucem continuare in luna sine alio lumine, ita mediante solo lumine solis. Videtur etiam quod posset Deus facere quod ignis combureret stupam distantem in vacuo. — Et praeterea, si tactus requiritur, hoc est magis signum quod sacramenta agant, quam quod sint solum signa et *causa sine qua non* ex pactione. Quia merellus, qui (7) ex pactione est signum et *causa sine qua non* habendi prandium, potest recipi per se, vel per alium, vel cum chirotheca, sine hoc quod tangatur manu nuda; et pater recipit pro se et filio. Sic ergo mater baptizabitur pro se et pro filio, maxime quem gestat in utero; nec oportebit quod tangatur ab aqua; et similiter cum larva et veste poterit baptizari, sine hoc quod attingatur caro. Et si homo sic consequitur gratiam per sacramentum, sicut clericus de prebenda investitur per librum, et non aliter, tunc poterit per procuratorem baptizari, confirmari, inungi, et huiusmodi, sicut potest de prebenda investiri. Contra quod dicit Augustinus (tract. 80, in Johannem): *Quae est ista vis aquae, ut corpus tangat et cor abluit?* Nisi ergo tangatur corpus, non abluitur spiritus. Et ideo in contactu materiae et suscipientis. In baptismo, confirmatione, et ordine, et in usu Eucharistiae (quia suscipere sacramentaliter Eucharistiam non est solum tangere, sed gustare et manducare), in his est evidens contactus. Tamen materia Eucharistiae non oportet quod tangatur a conficiente: quia, in quantum huiusmodi, non est suscipiens, sed efficiens sacramentum. Sed oportet quod contingatur a verbo, id est, ab aere subjecto soni, si ibi debet aliquid agere. Sed si ibi nihil ageret, sed solum Deus, adhuc haberetur propositum: quia sufficit quod sacramentum agat dispositionem in suscipiente ad gratiam; quod faciunt species susceptae. Sed tunc non esset adhuc virtus in forma, sed tantum in materia, si verba nihil agerent ad conversionem. Unde melius dicitur quod verba ad hostiam attingunt, et ad conversionem disponunt. In confessione autem non oportet quod sit contactus materiae, si materia est confessio, quae est magis in agendo quam in patiando; sed si materia est peccator, ipse attingitur a verbis absolutionis (2). In matrimonio autem, ubi materia sunt contrahentes, nullus contactus requiritur. Sed in omni sacramento per se requiritur contactus formae, puta quod sonus verborum veniat usque ad recipientem, quando consistit in usu, vel usque ad materiam, quando consistit in consecratione materiae. Sed non requiritur quod suscipiens sacramentum intelligat verba, cum aliquando sit parvulus vel

laicus; nec etiam quod audiat sonum, cum aliquando sit surdus; quia non ex opere operante suscipientis, sed ex opere operato, a se, et a Deo, et a passione suscipientis operantur verba (z); unde, in sacramento Altaris, vi verborum fit conversio dispositive ipsius panis et vini, in quibus non est auditus, nec intellectus. Quando ergo puer baptizatur, sicut aqua, secundum naturalem virtutem, affligit eum, si est nimis frigida, vel delectat, si est tepida; et forte usque ad voluntatem pervenit haec passio ex intellectione confusa; sic posset imaginari quod, mediante tali quadam intellectione confusa, transfunderetur character a sono verborum, mediante intellectione, vel specie sine intellectione. Hoc tamen non per se requiritur, sed accidit: quia sicut sol non illuminat, sed tantummodo calefacit illud quod est calefactibile et non illuminabile, ut profundum terrae, quod non illuminat, sed solum superficiem; sic in aqua et aere subjecto verborum est virtus, quae, si suum subjectum sentiatur, mediante illa sensatione operatur; si autem non sentiatur, nihilominus operatur (non enim quia sentitur a suscipiente ideo operatur, sed quia a Deo applicatur). In matrimonio autem quod inter absentes contrahitur, ipsa verba (6) nuntii audiuntur, vel litterae leguntur; et sic aliquis contactus sensuum invenitur. Si tamen sacramentum modo ordinato ministretur, et desit contactus materiae vel formae, et verum sit quod corporale non possit etiam Dei virtute agere nisi tangat, tunc Deus ex pactione illud supplet; sicut quando duo vel tria millia baptizabant sancti Apostoli, nec forte quilibet fuit aqua tactus. — Quod autem dicitur (Joan. 3, v. 5), *Nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu*, etc., posset intelligi ex aere qui dicitur spiritus, quia aer est subjectum formae, quae attingit baptizatum sicut aqua; nisi quod in quibusdam libris additur, *ex aqua et Spiritu Sancto*; quomodo posset intelligi *sancto*, quia est subjectum verbi sanctificantis. Sed hoc longe est ab expositione Sanctorum; et ideo illa expositio nullo modo est tenenda. — Haec Petrus. — In quibus, licet ponat aliqua dubia, tamen istud est verum, quod quando matrimonium contrahitur inter absentes, per epistolam, vel nuntium, semper est ibi aliquis contactus formae ad materiam; et ideo potest causari dispositio ad gratiam in suscipientibus, quantumcumque distent unus ab alio.

Uterius sciendum quod, secundum mentem sancti Thomae, in talibus causis instrumentalibus, respectu effectuum spiritualium, non semper necessario requiritur contactus corporalis; sed sufficit contactus spiritualis per fidem et votum, vel desiderium, aut propositum. De hoc sanctus Thomas, 3^a p^a, q. 48, art. 6, ubi arguit sic, secundo loco:

(x) sic potest opere mediate, uno medio subtracto alio abstracto Pr.

6. ergo. — Om. Pr.

(7) merellus, qui. — merellus, quae Pr.

(2) ut ibi. — Ad. Pr.

x. operantur verba. — operatur Pr.

z. ipsa verba. — ipsi Pr.

« Nullum agens corporale efficienter agit, nisi per contactum; unde etiam et Christus tangendo nundavit leprosum, ut ostenderet carnem suam virtutem salutiferam habere, sicut Chrysostomus dicit (Hom. 26 in Matth.). Sed passio Christi non potuit attingere omnes homines. Ergo non potuit operari omnium hominum salutem. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum, inquit, quod passio Christi, licet sit corporalis, habet tamen virtutem spiritualem ex divinitate unita; et ideo per spiritualem contactum efficaciam sortitur, scilicet per fidem et per fidei sacramenta, secundum illud Apostoli (Roman. 3, v. 25): *Quem proposuit propitiatorem per fidem in sanguine ejus.* » — Hec ille. — Item, q. 56, art. 1, arguit sic, tertio loco: « Si resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum: aut esset causa exemplaris: aut causa effectiva: aut causa meritoria. Sed non est causa exemplaris: quia resurrectionem corporum Deus operabitur (2), secundum illud Joannis 5 (v. 21), *Pater suscitavit mortuos*; Deus autem non indiget inspicere ad aliquod exemplar extra se. Similiter etiam non est causa effectiva: quia causa efficiens non agit nisi per contactum; sed resurrectio Christi non potest agere per contactum corporalem ad mortuos qui resurgent, propter distantiam temporis et loci; similiter nec per contactum spiritualem, qui est per fidem et charitatem, quia etiam infideles et peccatores resurgent, etc. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum, inquit, quod resurrectio Christi non est, proprie loquendo, causa meritoria nostrae resurrectionis, sed causa efficiens et exemplaris. Efficiens quidem, inquantum humanitas Christi, secundum quam resurrexit, est quodammodo instrumentum divinitatis ipsius, et operatur in virtute ejus. Et ideo, sicut illa quae Christus in sua humanitate fecit vel passus est, ex virtute divinitatis ipsius sunt nobis salutaria, ita et resurrectio Christi est causa efficiens nostrae resurrectionis, virtute divina, cujus proprium est mortuos vivificare; quae quidem virtus praesentialiter attingit omnia loca et tempora; et talis contactus virtualis sufficit ad rationem hujus efficientiae. » — Hec ille. — Et similiter dicendum est de sacramentis, quod aliquando disponunt ad gratiam per solum contactum spiritualem vel virtutalem, ut post dicitur.

Ad tertium dicitur primum, quod contritus non consequitur gratiam nisi virtute sacramenti quod habet in proposito, et ex contactu spirituali vel virtuali ad sacramentum. De hoc sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 17, q. 3, art. 1, q. 1, sic dicit: « Passio Christi, sine cujus virtute nec actuale nec originale peccatum dimittitur, in nobis operatur per sacramentum in se habentem, quae ex ipsa efficaciam habent; et ideo ad culpae remissionem et

originalis et actualis, requiritur sacramentum Ecclesiae, vel actu susceptum, vel saltem voto, quando articulus necessitatis, non contemptus, sacramentum excludit, etc. » Item, ibidem, in solutione primi: « Ad gratiae infusionem consequendam ordinata sunt gratiae sacramenta; ante quorum susceptionem, vel actu, vel proposito, aliquis gratiam non consequitur. » — Dicitur secundo, quod absolutio sequens contritionem, auget gratiam in contritione collatam. De hoc sanctus Thomas, eadem questioné, art. 5, q. 1, sic dicit: « Penitentia, inquantum est sacramentum, praecipue in confessione perficitur; quia per eam homo se subdit ministris Ecclesiae, qui sunt sacramentorum dispensatores. Contritio enim votum confessionis annexum habet; et satisfactio pro iudicio sacerdotis cui (2) fit confessio, taxatur. Et quia in sacramento penitentiae gratia infunditur, per quam fit remissio peccatorum, sicut in baptismo; ideo eodem modo confessio, ex vi absolutionis conjunctae, remittit culpam sicut et baptismus. Liberat enim baptismus a morte peccati, non solum secundum quod actu suscipitur, sed secundum etiam (3) quod in voto habetur, sicut patet in illis qui jam sanctificati accedunt ad baptismum; et si aliquis impedimentum non praestaret, ex ipsa collatione baptismi gratiam consequeretur remittentem peccata, si prius sibi remissa non fuissent. Et similiter dicendum est de confessione, adjuncta absolutione: quia, secundum quod in voto penitentis praecessit, a culpa liberavit; postmodum autem, in actu confessionis et absolutionis, gratia augetur; et remissio peccatorum daretur, si praecedens dolor de peccatis non fuisset sufficiens ad contritionem, et ipse tunc obicem gratiae non praebere. » — Hec ille. — Cum autem dicit arguens, quod forma augmentabilis potest augeri ex parte solius agentis, sine nova dispositione, etc.; dicitur quod, posito quod hoc esset verum in formis quae nullam dispositionem praeviam requirunt in suo subjecto, tamen penitus falsum est in proposito: quia gratia praerequirit in suo subjecto aliquam dispositionem praeviam, ut dictum est; et ideo non potest augeri nisi aucta tali dispositione. Et quia ista materia in (7) 1. *Sentent.* (dist. 17, q. 2) discussa fuit, ideo non plus dicitur de illa pro nunc, ad alia properando.

Ad quartum dicitur quod responsio ibidem data, bona est. Et ad ejus improbationem, dicitur primum, quod, licet in omnibus sacramentis novae legis conferatur gratia gratum faciens ejusdem speciei, tamen, praeter illam gratiam, conferatur in singulis quaedam specialis gratia, quae dicitur gratia sacramentalis, ad quam directe sacramentum ordi-

(2) operabitur — operabitur. Pr.

(3) operabitur — operabitur. Pr.

(4) operabitur — Om. Pr.

(5) operabitur — Om. Pr.

natur. De hoc sanctus Thomas, presenti distinctione, q. 1, art. 4, q^{ba} 5, sic dicit: « Gratia gratum faciens est una et eadem, in essentia animæ sicut in subjecto; et ab ipsa fluunt virtutes et dona, ad perficiendum potentias animæ, sicut etiam potentie animæ fluunt ab essentia; et distinguuntur istæ virtutes, secundum diversos actus ad quos oportet potentias animæ perfici. Similiter etiam a gratia illa quæ est in essentia animæ, fluunt aliqua ad reparandum defectus qui ex peccato inciderunt; et hæc diversificantur secundum diversitatem defectuum. Sed quia huiusmodi defectus non sunt ita nobis noti sicut actus ad quos virtutes perficiunt, ideo effectus gratiæ ad reparandum defectum non habet specialem nomen, sicut virtus, sed retinet nomen suæ causæ, et dicitur gratia sacramentalis, ad quam directe sacramenta ordinantur; quæ tamen non potest esse sine gratia quæ respicit essentiam animæ, sicut nec virtutes. Sed tamen gratia quæ est in essentia animæ, non potest esse sine virtutibus; et ideo virtutes in ea habent connexionem. Potest tamen esse sine gratia sacramentali; nam gratiæ sacramentales connexionem non habent. Et ita patet quod gratia quam sacramentum directe continet, differt a gratia quæ est in virtutibus et donis; quamvis etiam illam gratiam per quandam continuationem contineat. » — Hæc ille. — Similiter dicit, 3 p., q. 62, art. 2: « Gratia, inquit, secundum se considerata, perficit essentiam animæ, in quantum participat quandam similitudinem divine essentie. Et sicut ab anima fluunt ejus potentie; ita et a gratia fluunt quedam perfectiones ad potentias animæ, quæ dicuntur dona et virtutes; quibus potentie perficiuntur in ordine ad actus suos. Ordinantur autem sacramenta ad quosdam speciales actus in vita christiana necessarios: sicut baptismus ordinatur ad spiritualem regenerationem, quæ homo moritur vitiis, et fit membrum Christi; qui quidem effectus est aliquid speciale præter actus potentiarum animæ. Et eadem ratio est in aliis sacramentis. Sicut ergo virtutes et dona addunt super gratiam communiter dictam, quandam perfectionem determinate ordinatam ad actus proprios potentiarum; ita gratia sacramentalis addit super gratiam communiter dictam, et supra virtutes et dona, quoddam divinum auxilium ad consequendum sacramenti finem. Et per hunc modum, gratia sacramentalis addit super gratiam donorum et virtutum. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod agnens falsum assumit, scilicet quod eadem et nullo modo diversa, secundum speciem gratia conferatur in omnibus sacramentis. Et ideo, cum in sacramentis imprimentibus characterem conferatur aliquis habitus gratuitus distinctus specie ab habitibus collatis in sacramentis non imprimentibus characterem, nil mirum si per quedam sacramenta causetur dispositio quæ dicitur ornatus tantum, in aliis vero

causetur dispositio quæ non solum dicatur ornatus, verum etiam character. Cujus rationem ponit sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 4, q. 1, art. 4, q^{ba} 2: « Sacramenta, inquit, novæ legis sunt quedam sanctificationes. Sanctificatio autem duobus modis accipitur: uno modo, pro emundatione, quia sanctum idem est quod mundum; alio modo, pro mancipatione ad aliquod sacrum, sicut dicitur altare sanctificari, vel aliquid huiusmodi. Omnia autem sacramenta sunt sanctificationes primo modo; quia omnia dantur in remedium contra aliquem defectum. Sed quedam sunt sanctificationes etiam secundo modo; sicut patet præcipue in ordine, quia ordinatus mancipatur ad aliquod sacrum. Non autem omnia; sicut patet de poenitentia. Quicumque autem mancipatur ad aliquod sacrum spirituale exercendum, oportet quod habeat spiritualem potestatem; et solum talis (7). Et ideo non omnia sacramenta novæ legis characterem imprimunt; sed quedam, quæ etiam secundo modo sanctificationes dicuntur. » — Hæc ille. — Similiter dicit, 3 p., q. 63, art. 6, per totum. — Ex quibus apparet quod multiplex est dispositio ad gratiam gratum facientem: quia quedam per modum actus secundi, puta cum quis per actum liberi arbitrii se disponit ad gratiam; quedam vero per modum actus primi vel habitus, ut puta cum quis sine actu secundo proprio justificatur, suscipiendo sacramenta. Et in quolibet istorum generum sunt multe species: quia multiplex est dispositio ad gratiam per actum secundum, qui est motus liberi arbitrii; et multiplex est dispositio ad gratiam per actum primum, quia quedam est ornatus tantum, alia vero est ornatus et character, ut patet ex dictis.

II. Ad argumenta Scoti. — Ad argumenta Scoti contra eandem conclusionem tertiam, nunc oportet dicere. Et quidem:

Ad primum, negatur minor. Licet enim gratia sit terminus creationis, non tamen dispositio ad gratiam, quam dicimus characterem, aut ornatum. Et de hoc Petrus de Palude multa bene ad propositum, prima questione hujus distinctionis, sic inquit, arguendo: « Illa quæ æqualiter sunt in potentia passiva et activa, æqualiter inde educuntur, sive per creationem, ut virtutes infusæ et dona, sive per generationem, ut formæ corporales, licet una sit perfectior altera. Sed gratia et character sunt huiusmodi: quia neutrum est in potentia activa nature, nec per consequens in potentia passiva nature. Ergo æqualiter causantur vel generantur, et æqualiter possunt a creatura produci vel non produci. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum, inquit, quod, quantum ad potentiam passivam, major est vera, et minor est falsa; quia

dissimiliter sunt in potentia passiva. Quia, sicut in potentia passiva naturali simpliciter praeexistit aliquid respectu primi caeli, quod potest produci virtute ipsius propria (sicut forma non vivens), aliquid autem praeexistit minus in potentia, quod potest produci a caelo in virtute divina (sicut anima corporalis), et aliquid in sola potentia materie obedientiali, quod non potest produci aliquo modo nisi virtute divina et sola (sicut anima rationalis); sic aliquid simpliciter est in potentia naturali animae (ut quae naturaliter acquiruntur), aliquid vero simpliciter totaliter in sola potentia obedientiali (ut ea quae a solo Deo recipiunt, sicut sunt gratia et gloria, quae dicuntur proprie creati, vel concreari), aliqua vero medio modo, quae possunt produci a natura virtute Dei (ut character et ornatus): ut processus gratiae correspondeat processui naturae, quo supremum est a solo Deo principaliter et instrumentaliter, infimum autem est a natura principaliter et instrumentaliter, medium autem a natura instrumentaliter, a Deo autem principaliter. Quantum autem ad aliam partem, de potentia activa, dicendum quod major est vera de his quae sunt essentialiter in potentia principali et instrumentali (x), non de altera tantum. Minora autem sub hoc sensu est falsa: quia, licet gratia et character sint aequaliter extra potentiam principalem creaturae, non tamen supra potentiam instrumentalem. Et ratio hujus est: Quia quod non excedit limites creaturae, potest communicari creaturae; et quod competit uni creaturae per naturam principaliter, si conceditur alteri instrumentaliter, non dicitur creari, sed vel naturaliter produci, si ordo naturae hoc commiserit: sicut producere animam vegetativam et sensitivam competit naturaliter et principaliter plantae et animali, quia est secundum suam dispositionem; unde, quia communicatum est caelo sine planta et animali quaedam animas huiusmodi producere, inquantum semen deest in natura, non propter hoc animae ille creantur, quamvis sine semine producantur. Illud autem quod excedit limites creaturae, nec competit alicui creaturae naturaliter et principaliter, nec in se, nec in suo simili, non est communicabile etiam instrumentaliter; unde, cum producere gratiam excedat limites creaturae, ut nulli competat per naturam principaliter, nec in se, nec in simili vel majori, nulli est communicabile, vel saltem nulli communicatum est, etiam instrumentaliter. Contrario autem, cum libero arbitrio competat principaliter se ad gratiam disponere, et facere id quod est immediata dispositio ad gratiam, si dispositio nem ad gratiam facere communicatur sacramento instrumentaliter, non erit hoc create, nec creaturam extra limites suos ponere. Verum est quod in hoc est dissimile, quod anima quae per putrefactio-

nem generatur a caelo, est ejusdem rationis cum illa quae per semen generatur a particulari agente, quamvis aliqui dixerint oppositum; dispositio autem quae est character, non est aliquid unius rationis per essentiam cum dispositione quae est actus liberi arbitrii, quamvis sit unius rationis per efficientiam, etiamsi sit alia gratia in sacramentis ab illa quae est in virtutibus et donis, quia character et ornatus sacramentalis principaliter disponunt ad gratiam gratum facientem, quae est una in omnibus. Sed nec illa dissimilitudo obstat. Quia etiam sunt animae alique imperfectae, quae a solo caelo producantur; sed non creantur, quia nobiliores ab animato producantur. Et sic est in proposito, si (z) dispositio quae est per liberum arbitrium, est nobilior quam illa quae est per sacramentum, et efficacior: tunc enim si dispositio nobilior competit per naturam principaliter uni creaturae, alia, quae est inferior, poterit instrumentaliter alicui creaturae etiam inferiori communicari. Si autem dispositio sacramentalis est nobilior quam liberi arbitrii, adhuc sequetur idem, ut probabitur. Praeterea (6): Quod est supernaturalis secundum genus suum totum, illud creatur; nec ejus productio aliquo modo creaturae communicatur. Sed quod non est naturale secundum genus suum, licet secundum esse speciei sit naturale, potest ejus productio communicari creaturae, saltem instrumentaliter. Sicut aliqui dicunt, quod charitas, quae, secundum totum genus suum, est supernaturalis, et gratia, non possunt produci virtute creaturae; sed diligere Deum super omnia, est naturale secundum genus suum; diligere autem meritorie, est naturale secundum speciem suam, sive quoad efficaciam (7), sive quoad substantiam, ut quidam dicunt; tamen hoc potest creatura per virtutem Dei, vel immanentem, sicut est charitas, vel in motu, ut Magister dicit. — Ex his ergo patet quod illud quod ex natura sui generis principaliter competit alicui creaturae, potest supernaturaliter communicari alicui alii etiam inferiori instrumentaliter: vel idem specie (sicut cum caelum in virtute Dei producit animam perfectam corporalem, quam animal perfectum producit ex natura: vel differentem specie, sive excellentiorem (ut in exemplo de dilectione meritoria dictum est), vel inferioris speciei (sicut caelum in virtute divina animam animalis imperfecti, quod generare non potest natura nisi per putrefactionem). Et hujus ratio est: quia, sicut videmus in naturalibus, quod aliquis effectus est in virtute unius causae naturaliter univoce, qui quidem est in virtute superioris causae aquivoce, sicut calefacere est a calore univoce, et a sole aquivoce, non utique nisi ordinatione Dei;

(x) et instrumentaliter. — Om. Pr.

(x) si. — Sac. etiam Pr.

(6) Praeterea. — Puta Pr.

(7) si e quoad efficaciam. — Om. Pr.

sic nulla contradictio apparet, si illud quod una creatura habet naturaliter et est perfectionis, virtute Dei detur alteri creature supernaturaliter. Propter (x) quod, cum Christus dicat, Matth. ultimo (v. 18), *Data est mihi omnis potestas in celo et in terra*, nullum inconueniens videtur, si omnem potentiam alterativam quam habet quodcumque corpus, habuit corpus Christi: ut sic tactu suo curaret omnem morbum, quem herba vel gemma curaret suo tactu; et fimbriis vestimenti ejus, aut umbrae Petri, hæc virtus potuit communicari, si eam aliqua umbra habuit vel corpus. Unde de Christo dicitur (Luc. 6, v. 19), quod *virtus de illo exibat ac sanabat omnes*. Et sic verificatur verbum Gregorii, 2. *Dialogorum* (cap. 30 et 31), quod sancti viri aliquando ex potestate miracula faciunt. Et similiter (y), anima Christi omnem virtutem motivam cause et corporis supernaturaliter habuit, quam habet quicumque angelus naturaliter. — Item: Si illam virtutem (z) quam habet una creatura naturaliter, potest alia a Deo obtinere supernaturaliter, multo magis aliam minus perfectam. Unde, cum liberum arbitrium, ex sua natura, possit dispoñere se ad gratiam perfectius et nobilius quam sit illa dispositio quæ datur in sacramento, sive sit ab eo, sive non (propter quod nobilius dicitur adultus salvari per dispositionem a se factam proprio motu, quam parvulus per dispositionem a sacramento susceptam); igitur sic dispoñere potest communicari sacramento, cum melius dispoñere sit a libero arbitrio. Immo, etiamsi dispositio habitualis sacramenti esset nobilior quam actualis liberi arbitrii, propter hoc quod ipsa manet et alia non, adhuc, ex similitudine generum supradicta, illa potest communicari; sicut de dilectione Dei meritoria, que nobilior est. Sed, simpliciter loquendo, dispositio liberi arbitrii est melior: quia, illa posita, non potest esse obex ad gratiam, sicut potest esse cum caractere; forma autem quævis dispositio, et ejus a (z) natura finis est dispoñere, tanto simpliciter est melior, quanto est dispositio efficacior et infallibilior. — Hæc Petrus, in forma. — Ex quibus apparet quod minor prius negata, est falsa. Non enim character, aut ornatu, aut dispositio quam sacramentum instrumentaliter causat, est forma simpliciter supernaturalis, ita ut ejus productio creatio dici mereatur.

Ad secundum dicitur quod dispositio causata per sacramentum, sive sit character, sive alia dispositio ad gratiam, causatur et producit in instanti, sicut et gratia. Et ad hujus inprolationem, dicitur quod, sicut oratio prolata, in ultimo instanti prolationis

sue, causat perfectam significationem in anima proferentis, aut alterius, si sit capax (et hoc, sive in illo instanti permaneat aliqua pars divisibilis soni, sive aliquod indivisibile se habens ad totum sonum sicut mutatum esse ad motum, vel instans ad tempus, ut non sit pars totius successivi, sed terminus intrinsecus, quomocumque hoc sit); sic (z) in illo instanti datur virtus orationi, et actio respectu effectus ad quem instrumentaliter attingit. De hoc sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 8, q. 2, art. 3, arguit, sexto loco: « Faciens et factum, causa et causatum, debent esse simul: quia quod non est, non potest aliquid facere, nec causa alicujus existere. Sed cum conversio predicta fiat in instanti, et verba formæ successive proferantur, quando fit conversio, verba illa non possunt simul esse, nisi secundum aliquid minimum sui. Igitur virtute aliqua que sit in illis verbis, non potest fieri conversio. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum quod virtus conversiva que est in his verbis, cum sit sacramentalis, sequitur significationem. Significatio autem existentis conversionis, cum importet ordinem unius ad alterum, non potest fieri per dictionem; sed oportet quod per orationem fiat, ejus partes, quamvis successive proferantur, tamen significatio est tota simul, quam tunc complet ultima orationis particula, ad modum differentie ultimæ in diffinitionibus. Et hac significatione existente, in ultimo prolationis instanti fit transsubstantiatio. » Item, septimo loco, arguit sic: « Verba ista non habent virtutem ex seipsis; hoc plenum est. Si ergo habent aliquam hujusmodi virtutem, oportet quod sit eis data divinitus. Oportet autem hanc virtutem esse simplicem, cum ejus effectus sit in instanti. Simplex autem virtus non potest successive dari, et ejus subjectum oportet esse simplex. Cum ergo predicta verba successionem habeant, non potest ipsis talis virtus esse collata. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum, inquit, quod, significatio orationis, quamvis, relata ad partes quibus fit significatio, videatur composita, tamen, relata ad rem significatam, simplex est, inquantum significat unum quid, scilicet compositionem hujus cum hoc; sicut etiam Philosophus dicit, 5. *Metaphysicæ* (l. c. 19), quod *sub tantâ senarii non est bistræ, sed semel se e*, quam ibi qualitatem nominat. Unde sicut ad hanc qualitatem senarii se habent partes ejus ut dispositiones materiales, non ut qualitates partium, sicut partes unius totius qualitatis; ita significationes partium sunt dispositiones ad significationem totius orationis, que consurgit ex significatione partis in ordine ad omnes precedentes. Sed quia virtus conversiva sequitur significationem, alio in ipso complemento significationis datur illa virtus toti ora-

(x) hoc. — Ad Pr.

(y) similiter. — Sc. Pr.

(z) illam virtutem. — Illa certus Pr.

(2) a. — Om. Pr.

(2) a. — Om. Pr.

tionem, ita quod singule partes se habent materialiter tantum ad illam virtutem. » — Hec ille. — Simile ponit, 3 p., q. 78, art. 4, in solutione tertiæ, ubi sic dicit : « Verba quibus fit consecratio, sacramentaliter operantur. Unde vis conversiva, que est in formis horum sacramentorum, sequitur significationem, que in prolatione ultime dictionis terminatur. Et ideo in ultimo instanti prolationis verborum prædicta verba consequuntur hanc virtutem, in ordine tamen ad præcedentia. Et hæc virtus est simplex, ratione significati; licet in ipsis verbis exterius prolati sit quedam compositio. » — Hec ille. — Et in multis aliis locis ponit eandem sententiam. Ex quo patet responsio ad argumentum.

Cum autem dicit arguens, quod sacramentum non habet actionem suam naturalem in instanti, ergo nec sit naturalis; quia, secundum nos, etc.; — dicitur, quod sicut motus corporis non est in instanti, tamen mutatum esse ejus est in instanti; sic actio corporis, dato quod non esset tota simul in instanti, tamen aliquid ejus, puta actum esse, vel egisse, aut aliud ejus indivisibile, se habens ad totam actionem sicut mutatum esse ad motum, vel instans ad tempus, aut punctus ad lineam, potest esse in instanti. Item: sicut sol illuminat in instanti, et sensibile causat aliquid in sensu in instanti; sic sermo, vel vox, potest causare in anima aliquid in instanti, puta completam significationem orationis, præsupposita prolatione precedentium vocum aut syllabarum. Item: dato quod nec oratio, nec aliqua ejus pars divisibilis, nec aliquid ejus indivisibile orationem terminans, posset habere aliquam actionem naturalem in instanti, cum hoc stat quod effectus ejus causatus in tempore remanet in instanti, puta ablutio ex parte aque, vel significatio plena ex parte verborum, aut aliquid hujusmodi ex tali prolatione derelictum; et hoc sufficit ad hoc quod possit virtute supernaturali, et actione supernaturali, agere in instanti.

Cum vero ulterius dicit arguens, quod fictio est dicere quod aliqua syllaba formetur in instanti, etc.; — dicitur, aut prius, quod sicut motus localis non fit in instanti, sed in tempore, tamen indivisibile terminatur in motum, puta mutatum esse; fit et habet esse in instanti; sic proportionaliter, dato quod littera vel syllaba formetur in tempore, et non in instanti, tamen terminus ejus indivisibilis fit et habet esse in instanti. Et hoc sufficit ad propositum, scilicet quod syllaba, secundum aliquid sui divisibile vel indivisibile, habeat esse in instanti.

Cum vero ulterius dicitur, quod si aliqua syllaba efficit totum effectum sacramenti, tunc illa sola est sacramentum, et alie non faciunt ad sacramentum, etc.; — dicitur quod consequentia non valet: quia, sicut post latius dicitur; sacramentum habet significare et efficere; et ideo, dato quod alie syllabe nihil efficient ad inductionem gratiæ, tamen age-

rent ad complementum significationis sacramenti; et ita faciunt ad sacramentum, et ejus integritatem. Tamen non oportet ad hoc fugere: quia eo modo quo faciunt ad complementum significationis, agunt mediate vel immediate, complete vel dispositive, ad effectum sacramenti, qui sequitur completam significationem totius orationis.

Cum vero ulterius dicitur, quod ultima syllaba non potest agere in virtute precedentium, quia ex illis nihil relictum est, etc.; — dicitur quod falsum est: quia, sicut recitatum est ex dictis sancti Thomæ (4. Sentent., dist. 8, q. 2, art. 3, ad 6um et 7um; et 3 p., q. 78, art. 4, ad 3um), præcedentes syllabe reliquerunt parciales significationes, que se habent ad totalem significationem totius orationis sicut dispositiones. Et ita patet quod tota deductio hujus argumenti, etsi multum videatur habere apparentiæ, tamen vaga est, apud recte considerantes, veritatis et existentie; sicut postea ex dictis Petri de Palude melius ostendetur.

Ad tertium dicitur quod in sacramento Eucharistiæ ponenda est prædicta causalitas utroque modo, quam tangit arguens. Et ad hujus improbationem, dicitur primo, quod, licet species panis non agat instrumentaliter ad realem existentiam corporis Christi in sacramento, neque ad aliquam dispositionem præviā, adhuc (x) tamen verba consecrationis instrumentaliter attingunt ad aliquam dispositionem præviā transsubstantiationi, non ordine temporis, sed nature vel rationis. Et ad hujus improbationem, dicitur quod illa dispositio ad quam attingunt verba consecrationis Eucharistiæ, non oportet quod sit qualitas aut accidens positivum; sed forte est dispositio privativa, vel negativa; sicut expulsio unius forme a subjecto, est dispositio ad introductionem forme oppositæ vel impossibilis. Sic in proposito: imaginandum est quod verba sacramentalia, virtute divinitus collata, attingunt instrumentaliter in sacramento Eucharistiæ ad hanc dispositionem, quod substantia panis desinat esse sub speciebus panis: non quidem ad hoc quod substantia illa desinat esse simpliciter, nec ad hoc quod transeat in corpus Christi; sed ad hoc quod non sit sub illis speciebus: ut, sicut per agens naturale, propria virtute, efficit quod materia, vel aliquod subjectum, aut passum, desinat informari aliqua forma substantiali vel accidentali; ita, in hoc sacramento, verba consecrationis, virtute divinitus collata, ad hoc instrumentaliter perlingunt, quod species prius informantes substantiam panis aut vini, desinant prædictam substantiam informare, et tollant prædictam inherentiā accidentium ad totum præcedens; non autem quod faciant accidentia sine subjecto subsistere, nec ad hoc quod corpus Christi sit sub prædictis accidentibus. Et ad hunc sensum

(x) adhuc. — ad hoc Pr.

videntur mihi intelligenda dicta sancti Thomæ, 4. *Sentent.*, prima distinctione, q. 1, art. 4, q^a 1, in solutione sexti, ubi sic dicit: « In transsubstantiatione, cum sit quidam motus seu mutatio, duo sunt, scilicet recessus a termino, et accessus ad terminum. Verba igitur sacramentalia pertingunt instrumentaliter ad transsubstantiationem, quantum ad recessum a termino a quo; sed quantum ad accessum ad terminum ad quem, non pertingunt instrumentaliter, nisi dispositive, sicut accidit in aliis sacramentis. » — Hæc ille. — Item, 4. *Sentent.*, dist. 8, q. 2, art. 3, sic dicit, in solutione argumenti quinti: « Hæc virtus, inquit, agentis principalis respicit principaliter terminum ad quem. Sed virtus causæ instrumentalis quandoque non attingit ad terminum ad quem, sed habet operationem suam in his quæ sunt citra terminum; sicut qualitates activæ elementares non attingunt ad animæ rationalis introductionem. Et similiter hic contingit: quia virtus illa instrumentalis quæ est in verbis, habet operationem suam supra substantiam panis, quia *verbum ad elementum accedit ut fiat sacramentum*, secundum Augustinum (tract. 80 sup. Joan.); non est autem aliquo modo causa eorum quæ sunt in termino ad quem, sicut quod sint accidentia sine subjecto, vel aliquid huiusmodi. » Et simile ponit in multis aliis locis. Ex quibus patet quod illa dispositio ad quam pertingunt instrumentaliter verba consecrationis Eucharistiæ, non est subjective, neque in corpore Christi, neque in substantia panis aut vini, sed potius in speciebus remanentibus. Efficiunt enim quod huiusmodi species desinant informare proprium et primum subjectum, et quod substantia panis aut vini non sit sub eis, et quod desinat præcedens informatio et inhaesio.

Dicitur secundo, quod, sicut arguens non reputat fictionem, quod hæc verba, *Hoc est corpus meum*, sint causa *sine qua* non conversionis panis in corpus Christi, potius quam alia verba; ita nullus catholicus debet reputare fictionem, sed potius veritatis expressionem, quod prædicta verba sint causa *per quam* instrumentalis et dispositiva ad dictam transsubstantiationem.

Dicitur tertio, quod, in instanti completæ prolationis verborum, sonus tangit speciem panis aut vini aliquo tactu, aut corporali, aut intentionali vel virtuali, aut aliquo alio, sicut prius dictum fuit (ad 2um Durandi, et ad 2um Scoti); et ideo tunc possunt agere. Dictum autem Philosophi intelligendum est de multiplicatione reali ipsius soni; quia illa fit in tempore, cum consequatur motum localem. Secus est de multiplicatione specierum et intentionum soni; quia illa potest fieri in instanti, sicut multiplicatio specierum colorum. Tamen, quidquid sit de hoc, sufficit quod in ultimo instanti verborum prolationis verba illa contingant speciem panis et vini aliquo contactu, nec requiritur quod sit corporalis,

ut prius dictum est (ad 2um Durandi). — Item, posito quod requireretur contactus corporalis agentis instrumentalis ad species Eucharistiæ in transsubstantiatione, potest dici quod, in ultimo instanti prolationis verborum, licet sonus non tangat corporaliter Eucharistiæ, tangit tamen aerem contiguum Eucharistiæ; et sic, eodem instanti, virtus datur sono, quæ multiplicata, per medium, in eodem instanti, pertingit ad hostiam, licet sonus in eodem instanti ad hostiam non pertingat. Idem enim est aerem tangere hostiam, ac si sonus eam tangeret, ex quo aer vehit virtutem de sono ad hostiam. — Potest etiam dici, et forte verius, quod, cum dicit quod sacramenta sortiuntur effectum in ultimo instanti completæ prolationis verborum sacramentalium, illa completa prolatio intelligenda est quando verba, aut æquipollens verbis, attingunt suscipientem sacramentum, vel materiam, et non ante. Et multis aliis modis illud sophisma potest declinari. Petrus tamen de Palude sic dicit: « Si verba cessant antequam motus aeris deveniat ad illam rem in qua debet esse effectus, species soni, in eodem instanti, defertur ad illam rem cum qua subjective est virtus in aere; alias esset sine subjecto, cum sonus sit accidens, ejus subjectum est solus aer. » — Hæc ille. — Et redit in idem cum prima solutione.

Dicitur quarto, quod, posito, sed non concesso, quod verba Eucharistiæ non haberent quæcumque efficaciam circa transsubstantiationem, adhuc stat quod species manentes post prolationem verborum habeant efficaciam instrumentalem dispositivam respectu gratiæ inducendæ in accedente digne ad sacramentum.

Ad quartum dicitur primo, quod ponere dispositionem ad gratiam causari per sacramenta novæ legis, non est superfluum, sed necessarium, si sacramenta dicantur esse aliquo modo causa gratiæ. Et cum dicit arguens, quod fictio est ponere in Eucharistia talem dispositionem, etc.; — dicitur quod nos non ponimus aliquam dispositionem positivam inter species et existentiam corporis Christi, sicut dictum est supra (ad 3um); ponimus tamen virtute specierum sacramentalium causari in digne accedente ad sacramentum dispositionem ad gratiam. Unde illud argumentum peccat per fallaciam consequentis. — Dicitur secundo, quod in sacramentis non imprimuntur characterem, imprimitur vel causatur ornatus disponens ad gratiam, sicut in sacramento penitentiae. Et ad rationem ad oppositum, — dicitur quod consequens finaliter illatum, non est inconveniens. Illud enim concedit sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 17, q. 3, art. 4, q^a 1, ubi sic dicit: « Confessio est actus virtutis, et est pars sacramenti. Secundum autem quod est actus virtutis, est actus meritorius proprie; et sic confessio non valet facta sine charitate, quæ est principium

merendi. Sed secundum quod est pars sacramenti, sic ordinat confitentem ad sacerdotem, qui habet claves Ecclesie, qui per confessionem conscientiam confitentis cognoscit (x); et, secundum hoc, confessio potest esse in eo qui non est contritus; quia potest peccata sua sacerdoti innotescere, et clavibus Ecclesie se subicere. Et quamvis tunc non percipiat absolutionis fructum, tamen, recedente fictione, percipere incipiet, sicut etiam est in aliis sacramentis. Unde non tenetur iterare confessionem, qui fictus accedit; sed tenetur postmodum suam fictionem confiteri. — Hæc ille. — Et similia ponit in aliis locis. — Dicitur tertio, quod nullum inconveniens esset dicere quod sacramenta non imprimunt characterem, in ficto talia suscipiente non causant aliquam dispositionem remanentem post susceptionem (b) sacramenti; sicut videtur dicere de sacramento Eucharistie sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 4, q. 3, art. 2, q^{da} 3, ubi arguit sic, tertio loco: « Sicut, inquit, aliquis fide accedit ad baptismum, ita et ad sacramentum Eucharistie. Sed, recedente fictione, Eucharistie effectum non percipit, qui prius fictus accesserat. Ergo nec etiam recedente fictione, aliquis baptismi effectum percipit. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum, inquit, quod in Eucharistia non imprimitur character, ejus virtute posset aliquis efficaciam sacramenti percipere, fictione recedente; et ideo (γ) non est simile. » — Hæc ille. — Si tamen ex hoc arguatur quod si sacramentum Eucharistie non causat dispositionem ad gratiam in accedente fide, ergo nec in accedente congrue, et sine quacunque fictione, et in dispositione contraria, — apparet quod est fallacia consequentis.

III. Ad argumenta Aureoli. — Ad primum Aureoli contra eandem tertiam conclusionem, dicitur quod minor est falsa. Et ad ejus probationem, dicitur quod responsio ibidem recitata, bona est; et eam ponit sanctus Thomas (4. *Sentent.*, dist. 1^a, q. 1, art. 4, q^{da} 1; et dist. 8, q. 2, art. 3, ad 5um), ut visum fuit supra (ad 3um Scoti). — Et ad improbationem dictæ responsionis, dicitur quod responsio illa intelligenda est in secundo sensu, et non in primo, sicut superius visum fuit (ad 3um Scoti). Et sic

Ad primam improbationem responsionis secundo modo intellectæ, dicitur, negando majorem, si generaliter intelligatur, potissime ad hunc sensum, quod, quacunque actione receditur a termino a quo, accedatur ad terminum ad quem, inductive et perfectissime. Si autem intelligatur quod, quacunque actione receditur a termino a quo, accedatur ad terminum

ad quem, dispositive, vel perfective, aut quocumque modo, tunc major est vera; sed nec ipsa, nec conclusio illata, ad hunc sensum intellectæ, sunt ulla-tenus contra nos; concedimus enim quod virtus verborum consecrationis agit dispositive ad existentiam corporis Christi sub speciebus, non autem perfective vel immediate terminum ad quem inducendo. Et sciendum etiam quod alia est mutatio qua desinit terminus a quo, et alia qua incipit terminus ad quem. De hoc sanctus Thomas, de *Veritate*, q. 28, art. 1, sic dicit: « Differentia est inter motum et mutationem. Nam motus unus est quo aliquid affirmative significatum abjicitur, et aliud affirmative significatum acquiritur: est enim motus de subjecto in subjectum, ut dicitur, 5. *Physicorum* (t. c. 9); subjectum autem intelligitur hic aliquid affirmative monstratum, ut album et nigrum; et ideo unus motus alterationis est, quo album abjicitur, et nigrum acquiritur. Sed in mutationibus quæ sunt generatio et corruptio, aliter est: nam generatio est mutatio de non subjecto in subjectum, ut de non albo in album; corruptio vero est mutatio de subjecto in non subjectum, ut de albo in non album; et ideo in abiectione unius affirmati, et acceptione alterius, oportet esse duas mutationes, quarum una sit generatio, et alia corruptio, vel simpliciter, vel secundum quid. Si ergo in transitu qui est de albedine in nigredinem, consideretur ipse motus, idem motus significatur per ablationem unius et inductionem alterius; non autem significatur eadem mutatio, sed diversa; tamen se invicem concomitantes, quia generatio unius non est sine corruptione alterius. » — Hæc ille. — Ex quibus apparet quod cum alia mutatio sit qua abjicitur terminus a quo, et alia qua inducitur terminus ad quem, nil mirum si aliqua actio potest esse ad primum, quæ non erit ad secundum, nisi dispositive.

Ad secundam improbationem prædictæ responsionis, dicitur, negando primam consequentiam ibi factam. Non enim oportet quod, si verba sacramentalia agunt ad designationem panis sub speciebus, quod eorum actio sit annihilativa: quia, ut supra dictum fuit (ad 3um Scoti), verba illa non agunt directe ad hoc quod substantia panis desinat esse simpliciter aut in se, sed ad hoc quod desinat esse sub speciebus sacramentalibus, et quod desinat esse informatio et inherencia illarum ad substantiam panis; hoc enim non transcendit activitatem creaturæ, cum per agens naturale possit tolli talis inherencia et informatio, ut cum de calido sit non calidum, et tamen non dicitur annihilare. Item, dato quod verba sacramentalia agant instrumentaliter ad designationem formæ substantialis panis, non propter hoc actio illa erit annihilativa; quia agens naturale propria virtute naturali hoc posset facere, sicut patet de virtute digestiva animalis convertentis panem in carnem. Et forte in proposito verba sacramentalia

(x) cognoscit. — cognovit Pr.

(b) susceptionem. — sumptionem Pr.

(γ) ideo. — Om. Pr.

agunt ad desinitionem formæ substantialis panis. Non tamen credo quod agant ad desinitionem materie; quia solus Deus hoc potest. Agunt tamen, ut dixi, ad hoc quod panis et quilibet ejus pars essentialis desinat esse sub speciebus. — Utrum autem debeat concedi quod substantia panis desinat esse in hoc sacramento? Dicitur quod sic. Nam sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 11, q. 1, art. 2, arguit sic, tertio loco: « Si unum contradictorium est falsum, reliquum de necessitate erit verum. Sed, facta conversione, hæc est falsa, *Panis est aliquid*, vel, *De pane est aliquid*. Ergo hæc est vera, *Nihil est de pane*. Ergo panis est annihilatus. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum, inquit, quod, quamvis panis non sit aliquid, tamen illud in quo panis est conversus, est aliquid, conversione facta; et ideo non sequitur quod panis sit annihilatus. » — Hæc ille. — Item, quarto loco, arguit sic: « Illud dicitur annihilari, quod nec in se neque in alio manet. Sed panis substantia non manet in se, facta conversione; neque manet in corpore Christi, quia sic corpus Christi augetur. Igitur penitus annihilatur. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum, inquit, quod, quamvis non maneat (x) panis in se, neque in alio, manet tamen corpus Christi, in quod conversus est; et ideo non sequitur quod sit annihilatus. » Idem ponit in 3 p., q. 75, art. 3, in solutione primi et tertii. Ex quibus apparet quod secure potest dici et asseri quod in consecratione Eucharistiæ substantia panis desinit esse. Et hoc iterum patet per expositionem hujus verbi *desinit*. Hæc enim copulativa est vera: *In ultimo instanti prolationis verborum sacramentalium, substantia panis prius existentis sub his speciebus, nunc non est; et eadem substantia immediate ante hoc instans fuit.*

Ad tertiam improbationem prædictæ responsionis, dicitur quod deficit in duobus. Primo, quia supponit quod verba sacramentalia non possint aliter agere in Eucharistia, quantum ad terminum a quo, nisi causando desinitionem simplicem substantiæ panis; hujus autem oppositum superius est ostensum (ad 3^{am} Scoti; et hic, ad 2^{am} improb.). Secundo, quia assumit unam falsam conditionalem et consequentiam, scilicet quod, si verba sacramentalia agant ad hoc quod Deus subtrahat influxum ad esse panis; (b) etiam possent agere ad hoc ut subtraheret influxum alterius creature ad esse. Patet enim quod ista conditionalis non habet aliquam apparentiam; quia verba sacramentalia ordinantur ad conversionem et transsubstantiationem panis, non autem lapidis aut ligni; nec applicantur tanquam instrumentum a Deo principali convergente ad conversionem lapidis, sed panis et vini.

Conceditur tamen quod Deus posset conferre virtutem conversivam lapidis in corpus Christi aliquibus verbis, sicut contulit verbis sacramentalibus virtutem conversivam panis et vini in corpus et sanguinem Christi. — Ad confirmationem, dicitur primo, quod contradicit verbis præcedentibus, ubi negabat desinitionem substantiæ panis, quam hic asserit. Dico secundo, quod opinio nostra non ponit quod verba sacramentalia agant ad totalem desinitionem substantiæ panis, sicut arguens false putat; sed, ut sæpe dictum est, agunt instrumentaliter ad desinitionem formæ substantialis panis, vel ad desinitionem informationis et inherentiæ specierum panis et vini ad sua subjecta præcedentia. Non autem ponimus quod agant ad desinitionem materie. Sicut enim, in mutationibus naturalibus, due formæ substantiales, aut accidentales, succedunt sibi invicem in eodem subjecto; ita, in transsubstantiatione sacramentali, due substantiæ succedunt sibi sub eisdem accidentibus, licet talia accidentia non inhaereant secunde substantiæ sicut inhaerebant primæ. Et de hac successione sanctus Thomas, 3 p., q. 75, art. 8, diffuse loquitur; et, 4. *Sentent.*, dist. 11, q. 1, art. 4.

Ad quartam improbationem illius responsionis, concessis duabus suppositionibus ibi positis, dicitur quod actio verborum sacramentalium qua agunt ad desinitionem formæ substantialis panis, vel ad desinitionem inherentiæ et informationis accidentium ad substantiam panis, vel ad hoc quod substantia panis desinat esse sub accidentibus, duo importat, sicut et quilibet actio corruptiva. Primum est forma quæ per talem actionem abijcitur; secundum est habitudo de genere actionis. Et quidem, quantum ad secundum, est subjective in agente, puta in verbis sacramentalibus, non autem in passo, puta substantia panis, vel in corpore Christi. Sed quantum ad primum, puta desinitionem formæ, vel quoad ipsam formam desinentem, quæcumque illa sit, non habet quodcumque subjectum, proprie loquendo: cum talis forma desinat in instanti tota simul, et, pro illo instanti quo desinit, ipsa non sit, et primo non sit, vel incipiat non esse; formæ autem desinenti esse, et incipienti non esse, non oportet assignare subjectum, cum nihil sit; potissime quia non solum talis forma, in proposito nostro, et de qua loquimur, desinit esse, immo etiam suum subjectum desinit esse, licet non per actionem verborum sacramentalium, sed solius Dei. Licet autem prædicta actio non habeat subjectum, non tamen est subsistens: quia nihil est, vel non est aliquid; et sic nec est inherens, nec subsistens, sed purum non ens; sicut corruptio lucis in aere est non ens, scilicet (x) ipsa lux corrupta, licet habeat subjectum illo modo quo negatio vel privatio habet subjectum.

(x) maneat. — manet Pr.

(b) quod. — Ad. Pr.

(x) scilicet. — Om. Pr.

Nec mirum si omnia ista, vel multa ex illis, sint miraculosa: quia creatura bene potest concurrere effective instrumentaliter ad opus miraculi; sicut ostendit sanctus Thomas, *de Potentia Dei*, q. 6, art. 4; et, 2^a 2^e, q. 178, art. 1. Et de hoc fuit in *Tertio* (dist. 15, q. 1) diffusius dictum. — De responsione vero quam arguens recitat, et de ejus improbatione, non oportet laborare: quia non ponimus quod substantia panis desinat illo modo quem arguens fingit, puta quod sit dare ultimum instans esse panis; sed potius primum instans sui non esse. De hoc sanctus Thomas, 3 p., q. 75, art. 7, in solutione primi, sic dicit: « Hæc conversio perficitur per verba quæ a sacerdote proferuntur; et ita ultimum instans prolationis (verborum est primum instans in quo est in sacramento corpus Christi. In toto autem tempore precedente, est ibi (x) substantia panis. Cujus temporis non est accipere aliquid instans proximo precedens ultimum; quia tempus non componitur ex instantibus consequenter se habentibus, ut probatur in 6. *Physicorum* (l. c. 76). Et ideo est dare quoddam instans in quo primo est ibi corpus Christi; non est autem dare ultimum instans in quo sit ibi substantia panis, sed est dare ultimum tempus. Et idem est in mutationibus naturalibus, ut patet per Philosophum, in 8. *Physicorum* (l. c. 72). » — Hæc ille. — Et similia dicit, 4. *Sentent.*, dist. 11, q. 1, art. 3, q^{da} 2, in solutione secundi. — Quod autem prædicta superius sint de mente sancti Thomæ, potissime qualiter actio verborum habeat subjectum vel non, apparet. Ipse quidem, 4. *Sentent.*, dist. 8, q. 2, art. 3, in solutione secundi, sic dicit: « Virtus creata præsupponit materiam in qua operetur. Quod quidem contingit esse dupliciter. Uno modo, ita quod sit mutationis subjectum; sicut accidit in conversionibus naturalibus. Alio modo, ita quod subsit termino a quo, non autem mutationi; sicut accidit in dicta mutatione. Sed creatio neutro modo materiam præsupponit. Et ideo magis potest aliquid Deo cooperari (6) instrumentaliter in hac conversione, quam in opere creationis. » — Hæc ille. — Ex quo patet quod illa mutatio non habet subjectum; et per consequens, nec actio verborum, ex ea parte qua est eadem motui vel mutationi. Qualiter autem actio et passio sint unus et idem motus, et qualiter motus et mutatio sint idem quod forma acquisita vel perditam per motum, diffuse visum fuit in 2. *Sentent.*, in prima distinctione (q. 2).

Ad secundum principale, negatur antecedens. Et ad ejus probationem, dicitur quod nostra positio melius salvat efficaciam et activitatem sacramentorum novæ legis, quam opposita opinio ponens ea esse causas *sine quibus non*, et nihil penitus effi-

cere in anima ad collationem et susceptionem gratiæ. Tunc, ad primam rationem in oppositum, dicitur, negando principalem minorem, scilicet quod character, vel ornatu, quem ponimus causari instrumentaliter effective per sacramenta, non sit magis ex natura rei dispositio ad gratiam quam extrinseca natura vel operatio sacramenti, puta ablutio vel unctio. Cujus ratio multiplex posset assignari: potissime quia totaliter apparet improbabile quod dispositio ultimata ad gratiam sit subjective in corpore exterius; et quod sacramentum novæ legis non causet aliam dispositionem ad gratiam quam hujusmodi exteriorem abluitionem vel unctionem, quam posset facere sacramentum veteris legis, vel alia res corporea quæ nullo modo est sacramentum; vel quod aliquid sit dispositio ad gratiam, quod potest esse subjective in asino vel in lapide.

Tunc ad primam probationem hujus minoris jam negatæ, dicitur, negando consequentiam ibi factam; non enim oportet quod quicumque habet gratiam, habeat characterem. Et cum dicitur quod habens formam in summo, etc.; — dicitur quod hoc est verum loquendo de dispositione convertibili cum forma ad quam disponit, sic scilicet quod forma non potest haberi sine tali dispositione, nec econtra dispositio sine forma; character autem non sic est dispositio ad gratiam, et præsertim quia non disponit ad gratiam de proximo et directe, sed ad aliquid aliud. De hoc beatus Thomas, 3 p., q. 63, art. 4, in solutione primi, sic dicit: « Subjectum alicui accidenti (x) attribuitur secundum rationem ejus ad quod propinque disponit, non autem secundum rationem ejus ad quod disponit remote vel indirecte. Character autem directe quidem et proxime disponit animam ad ea quæ divini cultus sunt exequenda. Et quia hæc idonea non fiunt sine auxilio gratiæ, quia ut dicitur, Joan. 4 (v. 24), *eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare*, oportet ex consequenti quod divina largitas recipientibus characterem gratiam largiatur, per quam digne impleant ea ad quæ deputantur. Et ideo characteri magis est attribuendum subjectum secundum rationem actuum ad divinum cultum pertinentium, quam secundum rationem gratiæ. » — Hæc ille. — Item, 4. *Sentent.*, dist. 4, q. 1, art. 1, arguit sic, in quarto et (6) quinto loco: « Ea quæ sunt in sacramentis novæ legis, ordinantur ad gratiam causandam. Sed character non videtur posse causare gratiam; quia multi characterem habere dicuntur, qui carent gratia. Ergo non videtur in sacramentis aliquis character imprimi. Si dicatur quod est dispositio ad gratiam, — Contra: Agens infinitum non requirit materiam dispositam; cum ergo gratia sit ab agente infinite virtutis, videtur

(x) ibi. — in Pr.

(6) cooperari. — comparari Pr.

(x) accidenti. — activitati Pr.

(6) quarto et. — Om. Pr.

quod non oportet characterem dari in sacramentis ad disponendum ad gratiam. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, quod character est dispositio ad gratiam per quamdam congruitatis dignitatem. Ex hoc enim ipso quod homo mancipatus est divinis actionibus, et inter membra Christi connumeratus, fit ei quedam congruitas ad gratiam suscipiendam : quia Deus perfecte in sacramentis homini providet; unde simul cum characterem, quo datur homini ut possit exercere actiones spirituales fidelium, vel passionem seu receptionem, datur gratia, qua hoc bene possit. » — Haec ille. — Ex quibus patet quod character directe et proxime disponit ad aliud quam ad gratiam. — Ulterius, sciendum quod character non est dispositio nisi ad gratiam participatam et imperfectam, et est dispositio annexa imperfectioni; ideo non competit Christo. De hoc sanctus Thomas, 3 p., q. 63, art. 5, sic dicit : « Character sacramentalis est quedam participatio sacerdotii Christi in ejus fidelibus : ut scilicet, sicut Christus habet plenam spirituales sacerdotii potestatem, ita fideles ejus ei configurentur (x) in hoc quod participant aliquam spiritualem potestatem respectu sacramentorum et eorum quae pertinent ad divinum cultum. Et propter hoc etiam Christo non competit habere characterem; sed potestas sacerdotii ejus comparatur ad characterem sacerdotum, sicut illud quod est plenum et perfectum, ad aliquam sui participationem. » — Haec ille. — Item, 4. *Sentent.*, dist. 4, q. 1, art. 3, q^a 5, sic dicit : « Quidam dicunt quod Christus non habuit characterem baptismalem, quia a baptismo nihil accepit; habuit autem characterem ordinis, qui pertinet ad quemdam eminentiae statum. Sed melius est ut dicatur quod Christus nullum characterem habuit : quia ipse habuit potestatem plenitudinis in sacramentis, quasi ea instituens, et eis efficaciam prebens; unde, sicut poterat inducere effectum sacramenti in aliquo sine sacramento exteriori, ita ex parte ipsius non requirebatur aliquod sacramentale interius. » — Haec ille. — Ex quibus apparet quod licet character sit dispositio ad gratiam, non tamen convertibilis et adequata; et ideo non sequitur quod Christus habuerit characterem, quamvis haberet summam gratiam.

Ad secundam probationem principalis minoris, patet per praedicta. Quia character non est dispositio ad gratiam, ex natura rei, convertibilis et adequata, sed per quamdam congruentiam, et ex consequenti, et remote. Proxime autem disponit ad aliqua quae antiquis patribus nullatenus congruebant; et ideo characterem non habuerunt. De hoc sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 4, q. 1, art. 4, q^a 1, sic dicit : « Sicut dicit Philosophus, 2. *Ethicorum* (cap. 2), *virtus ex quibus innascitur, ea*

operatur, loquens de virtute acquisita; et similiter in omnibus virtutibus quae ex aliquibus actibus aliquo modo causantur. Unde, cum character sit virtus, seu potentia spiritualis, ad sacramentales actiones ordinata, si ex aliquo quod per nos fiat, imprimi debeat character, oportet quod per sacramenta novae legis imprimatur, et per ea tantum, quia ad illas actiones tantum directe illa potentia ordinatur. » — Haec ille.

Ad tertiam probationem ejusdem minoris, patet ex dictis : quia procedit de dispositione convertibili et adequata; character autem non est talis dispositio.

Ad quartam probationem, negatur antecedens, si intelligatur de gloria et beatitudine quae est actus secundus, scilicet visio et fructio : quia gratia est subjective in essentia animae, gloria vero, vel beatitudo, quae est actus secundus, recipitur in anima mediante suis potentiis, quae sunt intellectus et voluntas : et ita non eodem modo recipiuntur in anima. De hac materia plura dicta sunt, 2. *Sentent.*, (dist. 26, q. 1); et de hoc plura suo loco dicuntur in sequentibus. Ratio vero in oppositum adducta, magis est ad oppositum quam ad propositum : quia imago Trinitatis non attenditur in anima immediate ratione essentiae, sed ratione potentiarum, vel habituum, vel actuum, secundum quod ostendit sanctus Thomas, 1 p., q. 83, art. 7. — Item, concesso consequente illius argumenti, nihil habetur contra nos : quia nos non ponimus quod character sit talis dispositio quae mediet subjective inter gratiam et essentiam animae; immo sanctus Thomas ponit quod gratia est subjective immediate in essentia animae, character vero in intellectu, vel voluntate, sicut apparet, 4. *Sentent.*, dist. 4, q. 1, art. 3, in solutione primae quaestionum, ubi sic dicit : « Natura proportionaliter spiritualitati subternitur, sicut perfectibile perfectioni. Unde, sicut gratia, quae est spiritualis vitae principium, est in essentia animae sicut in subjecto; ita et character, qui est spiritualis potentia, est sicut in subjecto in naturali potentia animae, et non in essentia animae, nisi mediante potentia. » — Haec ille. — Item, ibidem, arguit sic (arg. 1) : « Dispositio et habitus sunt in eodem subjecto. Sed character disponit ad habitum gratiae. Cum ergo gratia sit in essentia animae sicut in subjecto, videtur quod etiam character. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, quod dispositionem esse in eodem subjecto cum eo ad quod disponit, non est necesse, nisi quando dispositio postea fit perfectio : sicut scientia quae prius fuit dispositio, postea fit habitus; et ideo dispositio quae est scientia, et habitus qui est scientia, sunt in eodem subjecto proximo. Non autem oportet hoc quando dispositio et perfectio differunt per essentiam; sed possunt esse in diversis subjectis; et praecipue quando illa habent ordinem ad

(x) ei configurentur. — et configurantur Pr.

invicem : sicut operatio sensibilis, est dispositio ad intelligibilem operationem; et similiter character est dispositio ad gratiam. » — Haec ille.

Ad confirmationem, dicitur quod dispositio quae est necessitans (α) ad formam, potest esse duplex : quedam quae importat omne positivum et omne negativum necessarium ad inductionem formae; alia vero est, quae includit omne positivum, sed non omne negativum, vel privativum, puta remotionem omnis obicis et impedimenti. Loquendo de prima dispositione, major argumenti est vera. Sed argumentum in hoc sensu non procedit contra nos : quia non dicimus quod character sit illo modo dispositio quae est necessitas : quia, licet character includat omne positivum necessarium ad gratiam, non tamen omne privativum, puta remotionem fictionis, aut peccati mortalis; immo stat cum illo. Loquendo vero de dispositione secundo modo dicta, negatur major argumenti, et conceditur quod character est illo modo dispositio quae est necessitans ad gratiam. Et quod dicta distinctio sit ad mentem sancti Thomae, patet; quia, 4. *Sentent.*, dist. 4, q. 3, art. 2, q^{da} 2, sic dicit : « Ad hoc quod aliquid effectum alicujus agentis percipere debeat, oportet quod se habeat in debita dispositione ad causam agentem, et ad effectum percipiendum. Et ideo indispositio voluntatis, quae ultimum effectum baptismi impedit, est duplex : una secundum ordinem ad sacramentum ipsum; alia secundum ordinem ad effectum sacramenti. Ad ipsum autem sacramentum, contingit voluntatem esse indispositam dupliciter : uno modo, per subtractionem necessarii; alio modo, per positionem contrarii. Similiter, per comparisonem ad effectum baptismi, oportet quod disponatur aliquis adhibendo necessarium, et removendo contrarium, etc. » — Haec ille. — Ex quibus patet quod perfecta dispositio quae est necessitans (β) simpliciter ad formam, duo requirit : scilicet remotionem contrarii, et positionem necessarii. Quod autem character sit dispositio secundo modo, et non primo modo, satis patet. Unde sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 4, q. 1, art. 1, in solutione quarti, sic dicit : « Character est causa sacramentalis gratiae; et quod quidam cum characterē gratiam non recipiunt, est ex eorum indispositione ad gratiam suscipiendum. » — Haec ille. — Item, q. 3, art. 2, q^{da} 3, sic dicit : « In baptismo imprimatur character, qui est immediata causa disponens ad gratiam; et ideo, cum fictio characterem non auferat, recedente fictione, quae effectum characteris impediēbat, character, qui est praesens in anima, incipit habere suum effectum; et ita baptismus, recedente fictione, effectum suum consequitur. » — Haec ille.

(α) *necessitans*. — *necessitas* Pr.

(β) *necessitans*. — *necessitas* Pr.

Patet ergo, ex omnibus supradictis, quod character est dispositio ad gratiam, non solum ex divino beneplacito formaliter, verum etiam aliquantulum ex natura rei, per modum cujusdam congruentiae; licet non sit dispositio convertibilis et adequata ipsi gratiae, nec disponat immediate, proxime et directe ad gratiam, sed ad aliquos actus qui non possunt congrue exerceri sine gratia. Patet similiter quod non ita probabiliter ponitur quod sola operatio exterior naturalis sacramenti sit totalis dispositio ad gratiam causata per sacramentum, sicut de characterē vel ornatu causato in anima; et quod positio Anreoli non ita bene salvat activitatem vel causalitatem sacramentorum respectu gratiae sicut opinio nostra. Et consequenter prima ratio pro principali assumpto secundi principalis argumenti non procedit.

Similiter nec secunda ratio pro eodem assumpto valet. Cum enim dicit quod positio nostra non salvat efficaciam sacramentorum nisi cum multis et pluribus pactis quam opinio opposita, etc.; — dicitur quod omnia pacta quae positio nostra ponit, sequuntur ex dictis Sacrae Scripturae, vel Sanctorum, aut Doctorum, aut ex recta et probabili ratione. Opinio vero contraria negat pacta sequentia ex praedictis; immo est improbabilius, et minus consona dictis Sanctorum. — Dicitur secundo, quod opinio contraria tot et forte plura pacta habet ponere quam nostra. Primo namque habet ponere tale pactum, quod, verbo accedente ad elementum, divina virtus agit in suscipiente sacramentum. Secundo, quod, in casu posito de tribus hostiis coram sacerdote, divina virtus solum agit in illam ad quam dirigitur intentio sacerdotis. Tertio, quod in baptismo divina virtus non confert effectum sacramenti, vel gratiam, quousque verborum prolatio et aquae ablutio sint complete. Quarto, quod habenti ablutionem baptismi divina virtus confert gratiam. Et ita tot pacta habet ponere opinio contraria ex parte divinae virtutis assistentis, quot nostra ex parte virtutis inherētis sacramentis. — Dicitur tertio, quod ex positione nostra nulla inconvenientia sequuntur, sicut supra patuit. Ex opinione autem contraria multa sequuntur, sicut ostendit sanctus Thomas in probatione duarum ultimarum conclusionum, et etiam sicut supra deductum fuit : puta quod sacramenta nullam spirituales dispositionem causant plus quam sacramenta veteris legis, nec plus quam aqua qua abluuntur caput asini, aut oleum quo unguuntur solutares; et ulterius, quod baptismus, aut confirmatio, non confert suscipienti quancunque dispositionem, cujus similis non sit capax creatura irrationalis. Et multa alia deliramenta, salva reverentia taliter opinantium, ex illa opinione sequuntur. — Dicitur quarto, ad primam confirmationem, quod ultima syllaba verborum sacramentalium causat effectum sacramenti, et non

precedentes. Cujus causa superius dicta et assignata fuit (ad 2um Scoti) : quia tunc est completa significatio totius orationis, et non prius. Nec valet quod dicitur de novo pacto; quia consimile pactum habet ponere opinio contraria, ut supra dictum est. — Dicitur ergo ad secundam confirmationem, quod virtus collata verbis sacramentalibus est subjective in vocibus et sonis verborum uno modo, sed alio modo est subjective in eodem subjecto in quo est vox vel sonus. Nec valet quod dicitur, qualitatem non esse subjectum qualitatis. De hoc sanctus Thomas, *de Virtutibus*, q. 1, art. 3, sic dicit : « Subjectum tripliciter comparatur ad accidens. Uno modo, sicut præbens ei sustentamentum : nam accidens per se non subsistit, fulcitur vero per subjectum. Alio modo, sicut potentia ad actum : nam accidenti subicitur, sicut quædam potentia suo actui; unde et accidens forma dicitur. Tertio modo, sicut causa ad effectum : nam principia subjecti sunt principia per se accidentis. Quantum ergo ad primum, unum accidens subjectum alterius esse non potest : nam cum nullum accidens per se subsistat, non potest alteri sustentamentum præbere; nisi fortasse dicatur quod, in quantum quod est a subjecto sustentatum, aliud accidens sustentat. Sed quantum ad alia duo, unum accidens se habet ad aliud per modum subjecti : nam unum accidens est in potentia ad alterum, sicut diaphanum ad lucem, et superficies ad colorem; unum etiam accidens potest esse causa alterius, ut humor saporis. Et per hunc modum, unum accidens dicitur esse subjectum alterius accidentis : non quod accidens possit alteri accidenti sustentamentum præbere; sed quia subjectum est receptivum unius accidentis, altero mediante. Et per hunc modum dicitur potentia animæ esse subjectum habitus : nam habitus ad potentiam animæ comparatur ut actus ad potentiam, cum potentia sit indeterminata, quantum est de se, et per habitum determinetur (x) ad hoc vel illud; ex principiis etiam potentialium habitus acquisiti causantur. Sic ergo dicendum est potentias animæ esse virtutum subjecta; quia virtus inest animæ, mediante potentia. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod una qualitas potest dici subjectum alterius qualitatis.

Ad tertium principale, negatur principale assumptum, scilicet quod instrumenta non recipiant a principali agente aliquam virtutem, sed solum motum localem. Et ad probationem, dicitur quod similitudo inducta de motu locali et aliis motibus valde inepte applicatur ad propositum; quia similitudo, si debite applicetur, falsum assumit, vel nihil contra nos concludit. Quod patet. Si enim intendat sic arguere : Sicut est in aliis motibus, etc.; sed, in illis motibus, puta qui sunt ad formam, forma inducta per agens vel movens non agit nec expellit

aliam formam effective, sed solum formaliter; ergo, a simili, in motu locali, ubi acquisitum ipsi mobili per suum movens, non expellit aliud ubi ab eodem subjecto effective, sed formaliter, — tunc ratio bene concludit, sed non contra nos. Item, si arguitur sic : Sicut est in aliis motibus, sic est in motu locali; sed, in aliis motibus, mobile non agit nec expellit aliud mobile effective, sed tantum formaliter; ergo, in motu locali, mobile non agit nec expellit aliud mobile effective, sed solum formaliter, — patet quod similitudo directe procedit, et consequentia est bona; sed minor est falsa, sicut patet, quia ignis calefacit aerem, et aer manum; ideo nil mirum si conclusio sit falsa. Si vero intendat sic arguere : Sicut est in aliis motibus, etc.; sed, in aliis motibus, forma non agit effective, sed solum formaliter; ergo, in motu locali, mobile non agit effective, sed formaliter, — apparet quod similitudo false applicatur : quia in una propositione comparatur forma ad formam, et in alia mobile ad mobile; quæ similitudo nulla est : quia alio modo se habet mobile ad mobile, quam forma ad formam, quantum ad hoc quod est movere, vel agere, vel expellere effective; quia formæ inherenti, et nullatenus subsistenti, non competit agere effective, sed mobili motu locali, cujusmodi est baculus, vel serra, aut aliud instrumentum artis, potest competere agere, et movere, et expellere aliud corpus de loco suo et de suo ubi, non quidem solum formaliter, immo etiam effective, et per virtutem impressam a movente. Unde hæc est expresse mens Philosophi et sui Commentatoris, 8. *Physicorum*, part. 82, ubi Aristoteles, loquens de motu projectorum in aere aut aqua, sic dicit : *Primus motor est qui hoc facit : verbi gratia, qui movet aerem, aut aquam, aut aliud quod natum est moveri et movere. Sed non debet simul quiescere ab hoc quod moveat et moveatur; immo cessat moveri, ab hoc quod moveatur, cessante ejus motore a motione, et postea remanet morendo. Unde unum (x) movet aliud sibi succedens, et procedit istud aliud etiam (y) hoc eodem processu. Motus autem illius quiescit, cum virtus movendi diminuitur in successione paulatim; et ultimo cessat, quando motor penultimus pervenit ad hoc quod nihil agat, sed solum moveatur (z).* — Hæc Aristoteles. — Ubi Commentator sic dicit : « In motu aquæ a lapide projecto in illam, videmus partem quæ sequitur lapidem moveri undique; deinde transfertur motus ab illa parte ad partem consequentem; deinde illa ad aliam, quousque cesset. Partes tamen aquæ non simul moventur, sicut moventur partes figurati corporis. Et hoc patet in circulis qui in aqua fiunt, quando lapides cadunt in

(x) unum. — Om. Pr.

(y) etiam. — et Pr.

(z) moveatur. — moveat Pr.

(x) determinetur. — terminetur Pr.